

Opinnäytetyö (AMK)

Sosionomi

2018

Anne Waher ja Minna Angiolini

MERKITYKSELLISET IHMISSUHTEET LASTENSUOJELUN LAITOKSESSA

– jälkihuollon nuorten näkemyksiä ihmissuhteista
sijaishuollossa

Anne Waher ja Minna Angioilini

MERKITYKSELLISET IHMISSUHTEET LASTENSUOJELUN LAITOKSESSA

- jälkihuollon nuorten näkemyksiä ihmissuhteista sijaishuollossa

Opinnäytetyössä tutkitaan sijaishuollon laitoksessa asuneiden lasten merkityksellisiä ihmissuhteita. Työssä on haluttu tuoda esiin nuorten omia henkilökohtaisia kokemuksia heille merkityksellisistä ihmissuhteista. Tutkimuskysymykset ovat: 1) Mitkä ihmissuhteet ovat olleet nuorelle merkityksellisiä sijaishuollon aikana? 2) Millaisena he ovat kokeneet suhteensa laitoksessa työskenteleviin ammattilaisiin ja sosiaalityöntekijöihin?

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen ja aineisto kerättiin haastattelemalla viittä sijaishuollon laitoksessa asunutta nuorta, jotka ovat tällä hetkellä jälkihuollon palveluiden piirissä. Aineiston analyysissä käytettiin fenomenologista lähestymistapaa ja aineiston sisällönanalyysejä.

Teoreettisen viitekehyksen opinnäytetyössä muodostavat kiintymyssuhdeteoria ja sosiaaliset suhteet. Taustateorianä käsittelemme työssä myös mentalisaatioteoriaa. Kiintymyssuhde- ja mentalisaatioteoria auttavat ymmärtämään sijoitetun lapsen lähisuhteita, niiden haasteita ja katkoksia sekä sitä, miten lähisuhteet vaikuttavat sosiaalisten suhteiden luomiseen. Sosiaalisten suhteiden teoria antaa kehystä ymmärrykselle sosiaalisten suhteiden merkityksestä lapsen ja nuorten elämässä.

Opinnäytetyön tuloksena on, että nuoret kokevat ihmissuhteet perheeseen ja ystäviin erittäin tärkeiksi. Mutta myös suhteet omaohjaajiin olivat nuorille merkityksellisiä, erityisesti sijaishuollon aikana. Sijoituksen alussa nuoret kokivat yksinäisyyttä ja turvattomuutta. Suhteet vanhempiin näyttäytyivät ristiriitaisina ja sijoituksen aikana myös osittain etäisinä. Vanhemmat olivat kuitenkin nuorille pääsääntöisesti tärkeitä ja suhdetta heihin kuvattiin läheiseksi. Sisarusuhteet olivat hyvin tärkeitä kaikissa eri vaiheissa. Nuorten ystävyysuhteet muuttuivat sijoituksen johdosta. Läheisiksi ystäväksi nousivat laitoksen muut nuoret sijoituksen aikana.

Omaohjaajat näyttäytyivät nuorille luotettavina aikuisena, jolle voi puhua avoimesti ja jotka kuuntelivat nuoria. Omaohjaajien osoittama välittäminen ja suhteiden luottamuksellisuus olivat asioita, joita nuoret toivat esille. Suhteensa sosiaalityöntekijöihin nuoret kokivat etäisimmäksi, mutta pääasiassa asiallisiksi ja toimiviksi.

ASIASANAT:

Kiintymyssuhde, ihmissuhde, omaohjaaja, lastensuojelu, laitos.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor's of Social Services

14.11.2018 | 55 pages

Anne Waher and Minna Angiolini

MEANINGFUL RELATIONSHIPS IN CHILDREN'S WELFARE INSTITUTION

- Viewpoints of young people in aftercare (social services) of relationships while in care

The present dissertation will study meaningful relationships of young people who have lived in a children's welfare institution. The study aims to unfold individual experiences of young people about meaningful relationships. Research questions are 1) Which relationships have been meaningful for an adolescent whilst living in the welfare institution? 2) How they have experienced relationships with professionals working in the institution and with social workers?

The research is qualitative in nature. Method used for data collection was interviews whereas sample size was five adolescents who had previously lived in the welfare institution, and currently are service users of aftercare (social services). The data was analysed by using the phenomenological approach and content analysis.

The theoretical framework of the dissertation is based on attachment theory, mentalization theory and social relations. The meaningful relationships of the child who has been taken into care, challenges and failures experienced in close relationships and in attachment, and how early relationships affect skills to connect with others, are studied in the context of attachment and mentalization theories. Theory of social relations deepens the understanding of the importance of relationships for a child and for an adolescent.

The outcome of the study was that adolescents experienced the relationships with family and friends very important. Relationships with key workers was experienced as meaningful. At the beginning of the care adolescents felt lonely and insecure. Relationships with parents was also experienced as conflicting and partly distant. However, relationships with parents was also experienced as important. Sibling relations were experienced as important. Friendships tended to be changeable due the situation living in care. New friendships were formed in the institution.

Key workers were experienced trustworthy and caring by young people. Important quality of key workers was listening. Relationships with social workers were experienced distant but functional.

KEYWORDS:

Attachment, relationship, key worker, child protection, children's welfare institution

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 SIJAISHUOLTO OSANA LASTENSUOJELUA	9
2.1 Tilastotietoa sijoituksista ja huostaanotoista	9
2.2 Huostaanotto ja sijaishuolto	10
2.3 Sijaishuollon eri sijoitusmuodot	12
2.4 Jälkihuolto	14
2.5 Omaohjaaja lastensuojelunlaitoksessa	15
3 SIJOITETUN LAPSEN JA NUOREN SOSIAALISET SUHTEET	17
3.1 Ihmissuhteet nuoren elämässä	17
3.2 Vanhemmuuden erityispiirteet sijaishuollossa	19
3.3 Lasten ja nuorten näkökulma	20
4 IHMISSUHTEIDEN JA VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS	23
4.1 Kiintymyssuhdeteoria	23
4.2 Mentalisaatio	25
4.3 Teoriat lapsen sosiaalisten suhteiden selittävänä tekijänä	27
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	29
5.1 Tutkimustehtävä	29
5.2 Tutkimuksen toteuttaminen ja aineiston keruu	30
5.3 Aineiston analyysi	34
6 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	37
7 JÄLKIHUOLLON NUORTEN KOKEMUKSIA	39
7.1 Nuorten taustatiedot	39
7.2 Perhe ja suhteet perheenjäseniin ennen sijoitusta	40
7.3 Nuorten ihmissuhteet sijoituksen aikana	40
7.4 Omaohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden merkitys nuorille	42
7.5 Ihmissuhteet sijoituksen jälkeen	47
8 YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA	50

LIITTEET

Liite 1. Kirje nuorille.

Liite 2. Haastattelurunko ja verkostokartta.

Liite 3. Haastateltujen nuorien taustatiedot ja analyysissä käytetyt koodit.

KUVIOT

Kuvio 1. Analyysin eteneminen prosessina. 36

TAULUKOT

Taulukko 1. Sijoitusten jakautuminen 2017.	9
Taulukko 2. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret.	9
Taulukko 3. Omaohjaaja ja kiintymyssuhde lastensuojelun laitosten kotisivuilla.	16
Taulukko 4. Haastattelurungon pääryhmät.	31
Taulukko 5. Perhe ja suhde perheenjäseniin ennen sijoitusta.	40

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää sijaishuollon laitoksessa asuneiden, nyt jälkihuollon piiriin kuuluvien nuorten näkemyksiä siitä, miten he ovat kokenet läheiset ihmissuhteensa ennen sijoitusta, ihmissuhteiden muodostumisen ja merkityksen asuessaan sijaishuollon laitoksessa sekä sen jälkeen. Millaisina he ovat kokeneet suhteet lastensuojelunlaitoksen omaohjaajiin, muihin laitoksen työntekijöihin ja sosiaalityöntekijöihin?

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys nojautuu kiintymyssuhdeteoriaan ja sosiaalisiin suhteisiin. Osana teoriaa käsittelemme myös mentalisaatiota. Kiintymyssuhde kehittyy vauvan ja ensisijaisen hoivaajan välille heti vauvan syntymästä lähtien, ja on vauvalle äärimmäisen tärkeä sekä emotionaalisen, sosiaalisen että biologisen kehityksen kannalta. Turvallinen kiintymyssuhde luo vahvan perustan lapsen kehitykselle. Vastaavasti turvaton kiintymyssuhde, jolloin varhaisessa vuorovaikutuksessa on ollut vakavia häiriöitä ja katkoksia linkitetään käytöshäiriöihin, ongelmiin sosiaalisissa suhteissa, kognitiivisiin ongelmiin, mielenterveyden ongelmiin ja puutteelliseen mentalisaatiokykyyn. Sijaishuoltoon päätyvä lapsi on kokenut katkoksia kiintymyssuhteissaan ja tämä pitkälti määrittelee lapsen haasteet erinäisillä elämän osa-alueilla. (Bowlby 1988, Sinkkonen 2001.)

Sosiaaliset suhteet ovat voimavara, ja ne voidaan jakaa primaari- ja sekundaariverkostoon. Primaariverkostoon kuuluu perhe ja sekundaariverkostoon kuuluvat mm. ystävät, koulu, naapurit ja viranomaiset. (Kiviniemi 2012.)

Mentalisaatiokyky kehittyy varhaisessa vuorovaikutuksessa. Tämä kyky häiriintyy, jos kiintymyssuhde ensisijaiseen hoivaajaan on turvaton. Puutteet mentalisaatiokyvyssä on linkitetty erinäisiin mielenterveyden sairauksiin, kognitiivisiin häiriöihin sekä päihteiden käyttöön. (Larmo 2017.) Puutteet mentalisaatiokyvyssä vaikeuttavat myös vuorovaikutusta ja sosiaalisia suhteita. Turvallinen vuorovaikutussuhde luo puitteet mentalisaatiokyvyn kehittymiselle ja korjaantumiselle.

Tietous ja ymmärrys kehityspsykologiasta ja kiintymyssuhdeteoriasta sijaishuollossa on antanut näkemystä lasten oirehdintaan ja tärkeitä työkaluja sijaishuoltopaikkojen korjaamaan työhön (Sinkkonen 2004).

Vaikka tilastotiedon mukaan suurin osa huostaanotetuista lapsista sijoitetaan perhekohteihin (56 %) tai ammatilliseen perhehoitoon (13 %), olemme kuitenkin päätyneet rajamaan nämä sijoitusmuodot tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Olemme päätyneet tähän rajaukseen, koska laitos kotina on hyvin erilainen asuinympäristö verrattuna perhesijoitukseen. Tutkimus keskittyy lastensuojelulaitokseen sijoitettujen nuorten mielipiteiden kartoittamiseen. Vuonna 2017 laitoshoidon sijoitettiin 26 % huostaanotetuista lapsista. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Huostaanotto voidaan määritellä sosiaali oikeudelliseksi interventioksi, jolla puututaan aina voimakkaasti yksityiselämän- ja perhe-elämän suojaan (Huhtanen 2016, 34). Huostaanottopäätöksen edellytykset määritetään lastensuojelulaissa ja sijaishuollon kautta se saa rinnalleen muita ulottuvuuksia, kuten hoito, kasvatusta ja kuntoutusta. Sijaishuollon kautta pyritään mahdollistamaan lapselle parempi arki sekä mahdollisuus kasvaa ja varttua. Huostaanotto on interventio, joka vaikuttaa moniin sosiaalisiin suhteisiin ja identiteettiin. (Pösö 2016, 21 - 22.)

Opinnäytetyömme alussa käymme läpi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastotietoa sijoitusten jakautumisesta eri sijoitusmuotojen välillä sekä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrää. Pelkästään vuonna 2017 laitoshuoltoon sijoitettiin Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Pirkanmaan alueella yhteensä 3 875 lasta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018). Käymme läpi myös sijaishuollon eri sijoitusmuotoja, sekä jälkihuoltoa ja omaohjaajan käsitettä lastensuojelun laitoksissa. Lastensuojelulaitokset painottavat omaohjaajan roolia sekä kiintymyssuhdekeskeistä otetta työssään.

Luvuissa kolme ja neljä käsittelemme työmme teoreettisia viitekehyksiä, kuten sosiaalisten ihmissuhteiden muodostumista nuoren elämässä ja vanhemmuuden erityispiirteitä lapsen ollessa sijaishuollossa. Käymme läpi myös lapsen ja nuoren näkökulmaa huostaanoton vaikutuksista heidän ihmissuhteisiinsa peilaten sitä aikaisempaan tutkimustietoon. Lastensuojelusta on tehty paljon tutkimuksia ja opinnäytetöitä, mutta tutkimustieto lasten ja nuorten omista kokemuksista liittyen sosiaalisiin suhteisiin ja huostaanoton vaikutuksiin on niukkaa.

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus ja sen aineisto kerättiin haastattelemalla viittä nuorta, jotka olivat olleet sijoitettuna lastensuojelun laitokseen. Haastattelun toteutushetkellä nuoret olivat jälkihuollon palveluiden piirissä. Yhteistyökumppanina opinnäytetyösämme on Varsinais-Suomalainen kunta ja sen jälkihuollon sosiaalityöntekijät. Aineiston

analysoimme käyttäen fenomenologista lähestymistapaa ja aineistolähtöistä sisällön analyysiä.

Opinnäytetyömme tavoite on tuoda esiin nuorten omat näkemykset siten, kun he ovat ne itse kokeneet. Tätä käsittelemme luvussa seitsemän, mihin on koottu nuorten haastattelussa kertomat asiat ja kokemukset. Nuorten kertomukset on jaettu teemahaastattelumme mukaisesti. Näitä olivat perhe ja suhteet perheeseen ennen sijoitusta, ihmissuhteet sijoituksen kestäessä; omaohjaajiin, sosiaalityöntekijöihin, perheeseen ja ystäviin sekä ihmissuhteet sijoituksen päätyttyä.

Opinnäytetyömme viimeisessä luvussa peilaamme haastattelun tuloksia teoriaan ja pohdimme tuloksien perusteella esiin nousseita asioita.

2 SIJAISHUOLTO OSANA LASTENSUOJELUA

2.1 Tilastotietoa sijoituksista ja huostaanotoista

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilaston mukaan vuoden 2017 aikana Suomessa oli kaikkiaan kodin ulkopuolelle sijoitettuna 17 956 lasta ja nuorta. Huostassa oli yhteensä 10 526 lasta.

Sijoitukset jakautuivat perhehoidon (sisältää sukulais- ja läheisperheet), ammatillisen perhehoidon, laitoshoidon ja muun sijoitusmuodon välille vuoden 2017 viimeisen päivän lukujen mukaan seuraavasti:

Taulukko 1. Sijoitusten jakautuminen 2017. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018)

Perhehoito	56 %
Ammatillinen perhehoito	13 %
Laitoshoito	26 %
Muu	5 %

Kodin ulkopuoliset sijoitukset jakautuivat vuosina 2015 - 2016 viimeisemmän sijoitustiedon mukaan alla olevan taulukon mukaan. Taulukossa on esitetty Etelä-Suomen maakuntien luvut sekä vuoden 2017 osalta laitokseen sijoitettujen lasten määrä.

Taulukko 2. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018)

	2015	2016	2017	Laitoshuolto
Uusimaa	5 383	5 360	5 551	2 276
Varsinais-Suomi	1 461	1 442	1 521	722
Satakunta	693	730	727	294
Pirkanmaa	1 654	1 627	1 690	583

Näiden lukujen valossa voidaan todeta, että Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Pirkanmaalla kodin ulkopuoliset sijoitukset ovat nousseet, kun taas Satakunnassa ne ovat pysyneet suunnilleen saman suuruisena.

2.2 Huostaanotto ja sijaishuolto

Lastensuojelulain 2 § 1. momentin mukaan:” Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) säädetään.” (Lastensuojelulaki 2007/417).

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen velvollisuus huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen lapselle astuu voimaan, kun havaitaan, että lastensuojelulain 40§:n (417/2007) asetukset lapsen hyvinvoinnista eivät toteudu kotona;

1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai

2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Toimenpiteisiin voidaan ryhtyä kuitenkin vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edunmukaiset; sopivat tai mahdolliset ja sijaishuolto todetaan lapsen edun mukaiseksi. Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle väliaikaiseen, kokonaisvaltaiseen ja korjaavaan huolenpitoon, jonka toteuttaa vanhempien sijasta sijaishuollon taho; perhehoito, ammatillinen perhekoti, lastensuojelulaitos tai muu lapsen tarpeen mukainen huolto. (Kalland & Sinkkonen 2001, 514.)

Lastensuojelulain 50 § velvoittaa, että sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota lapsen sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. (Lastensuojelulaki 2007/417.) Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 § mukaan lapsen huollon tarkoituksena on turvata tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lasta tulee kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361.)

Huostaanotto voi olla suostumukseen perustuva tai tahdonvastainen. Sosiaalityöntekijä kuuntelee asianosaisia ja pyrkii valmistelemaan huostaanottoa yhteisymmärryksessä lapsen huoltajien kanssa. Jos huoltajat tai 12 vuotta täyttänyt lapsi eivät vastusta huostaanottoa, päätöksen asiasta tekee johtava viranhaltija. Vastaavasti, jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai huoltajat vastustavat huostaanottoa, johtava viranhaltija tekee hakemuksen hallinto-oikeudelle, joka perehtyy tilanteeseen ja ratkaisee asian lapsen edun mukaisesti. Tätä kutsutaan tahdonvastaiseksi huostaanotoksi. Päätökseen voi hakea muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta, mutta huostaanotto voidaan laittaa heti täytäntöön. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2018; Lastensuojelulaki 2007/417.)

Huostaanotto on hallinnollinen päätös. Huostaanotto koskettaa perustavanlaatuisesti yksilöiden oikeuksia, siteitä ja identiteettiä ja se on aina ristiriitainen interventio. Sijaishuollon kautta sen rinnalle tulee hoidollinen, kasvatuksellinen ja kuntouttava ulottuvuus. Huostaanoton ja psykososiaalisen intervention kohteena ovat ne asiat, joiden vuoksi huostaanotto on nähty tarpeelliseksi. Tällaisia asioita voivat olla esim. lapsen väkivalta-koemukset, perheen ristiriidat, lapsen osattomuus, laiminlyönti ja lapsen oman käyttäytymisen tuottamat haitat. (Pösö 2016, 21 - 28.)

Ensisijaisten tarpeiden lisäksi lapsella on toissijaisia tarpeita, joita sijaishuolto ja huostaanotto aiheuttavat. Huostaanotto on eri osapuolille merkittävä muutos, sillä se muuttaa monia sosiaalisia suhteita, lapsen ja vanhemman identiteettiä ja odotuksia. Sijaishuollossa syntyy toissijaisia tarpeita myös siksi, että lapset kasvavat. Tällöin myös heidän omat tarpeensa, suhteensa ja odotuksensa muuttuvat. Sijaishuollossa työskentelevien ammattilaisten tehtävänä on uusien kiinnittymisen mahdollisuuksien etsiminen ja menestysten kanssa työskentely. (Pösö 2016, 21 - 28.)

Suomen lastensuojelun voidaan katsoa olevan palveluorientoitunut ja lapsikeskeinen. Suomalaisessa huostaanotossa on erotettavissa neljä erityispiirrettä. Huostaanoton aiheet ja kriteerit ovat lainsäädännössä kirjattu laajoiksi, ja se on tarkoitettu väliaikaiseksi, koska tavoitteena on perheen jälleen yhdistäminen. Huostaanotossa korostuu vahvasti lasten oikeudet. Huostaanottoa koskevassa ymmärryksessä ja politiikassa tutkimustietoa on vähän ja se on satunnaista. (Pösö 2016, 21 - 28.)

2.3 Sijaishuollon eri sijoitusmuodot

Sijoituksesta vastaa kunta, jossa sijaishuollon tarve on syntynyt. Tämä on pääsääntöisesti lapsen kotikunta. Sijoittava kunta on myös vastuussa sijaishuoltopaikan valinnasta; paikan tulee vastata lapsen tarpeisiin sekä toteuttaa tarpeen mukainen hoito ja huolenpito. (Saastamoinen 2010, 7-10.)

Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämistä perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan kotona. Sen tavoitteena on antaa lapselle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin. Perhehoidossa saa hoitaa samanaikaisesti enintään neljää henkilöä. Samassa taloudessa asuvat muut hoitoa vaativat henkilöt lasketaan mukaan tähän enimmäismäärään. Perhehoitajat tekevät toimeksiantosopimuksen kunnan tai kuntayhtymän kanssa. Perhehoito on ensisijainen suhteessa laitoshoitoon. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018; Perhehoitolaki 263/2015.)

Ammatilliset perhekodit sijaishuoltomuotona sijoittuvat perhehoidon ja laitoshoidon väliin. Niitä ei lueta lastensuojelulain 57 §:n mukaisiksi lastensuojelulaitoksiksi. Tämän johdosta niissä ei voi käyttää muita rajoitustoimenpiteitä kuin yhteydenpidon rajoittamista. Lähtökohdiltaan ammatilliset perhekodit toimivat kuten perhekodit, mutta niiltä edellytetään vahvempaa osaamista, mikä mahdollistaa myös erityistä hoitoa tarvitsevien lasten sijoittamisen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Ammatillinen perhehoito on luvanvaraista toimintaa. Ennen toiminnan aloittamista on haettava lupa aluehallintovirastolta tai jos toimintaa on usealla paikkakunnalla, niin lupa haetaan Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolta, Valviralta. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Perhehoitolain 8 § mukaan ammatillisessa perhehoidossa saa hoitaa samanaikaisesti enintään seitsemää henkilöä, muut samassa taloudessa hoitoa vaativat henkilöt lasketaan mukaan tähän enimmäismäärään. Ammatillisessa perhehoidossa edellytetään kelpoisuuden osalta, että siellä on vähintään kaksi hoitopaikassa asuvaa perhehoitajaa, joista ainakin yhdellä hoito- ja kasvatustehtäviin osallistuvista perhehoitajista on tehtävään soveltuva koulutus ja riittävä kokemus hoito- tai kasvatustehtävistä. (Perhehoitolaki 263/2015.)

Lastensuojelulaitoksissa voidaan järjestää sijaishuoltoa tai avohuollon tukitoimena järjestettyä sijoitusta (Lastensuojelulaki 2007/417).

Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset kuten vastaanottokodit ja nuorisokodit. Laitoksia ylläpitävät valtio, kunnat sekä yksityiset palveluntuottajat ja yhteisöt. Yksityisen palveluntuottajan, joka tuottaa sosiaalipalveluja ympärivuorokautisesti, on saatava lupa aluehallintovirastolta (AVI) tai Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviranomaiselta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Laitoksessa toimitilojen tulee olla sellaisia, että lapsella on mahdollisuus riittävään yksityisyyteen, rauhalliseen yksinoloon ja identiteetin kannalta välttämättömään omaan alueeseen. Laitoksen tulisi olla tilava ja normaaliympäristössä sijaitseva kodinomainen perheasunto. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Laitoksessa voi olla yksi tai useampi asuinyksikkö. Asuinyksikössä voidaan hoitaa enintään seitsemää lasta/nuorta. Samaan rakennukseen voi olla sijoitettuna enintään 24 lasta/nuorta. Asuinyksikössä tulee olla vähintään seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. Jos samassa rakennuksessa on useampi asuinyksikkö, asuinyksikköä kohden tulee olla vähintään kuusi hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. Jos hoito- ja kasvatustehtävissä toimiva työntekijä asuu yhdessä hoidettavien lasten tai nuorten kanssa, voidaan mainituista henkilöstön määristä poiketa. (Lastensuojelulaki 2007/417.)

Laitoshoito voi olla hyvin järjestettynä paras ratkaisu lapsen sijaishuollon järjestämiseksi silloin, kun lapsen sijoitus on väliaikainen ja laitoshoitoon liittyy kiinteä työskentely ja tiivis yhteydenpito lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Myös murrosikäisen lapsen kohdalla laitoshoito on usein tarkoituksenmukaisin ratkaisu. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Lastenkodeissa ja nuorisokodeissa lapsen/nuoren arjesta pyritään luomaan mahdollisimman kodinomaista, turvallista ja kuntouttavaa. Eri laitoksilla on myös erityisalueita ja kiinnostuksen kohteita, jotka pyritään huomioimaan sijoituspaikkaa valittaessa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.) Tästä esimerkkinä laitokset, jotka keskittyvät kiintymyssuhde painotteiseen toimintatapaan tai laitokset, jotka käyttävät dialektista käyttäytymisterapia -menetelmää vahvasti kasvatustyössään.

Koulukoteja Suomessa on yhteensä seitsemän, joista viisi on valtion ylläpitämiä ja kaksi yksityisten ylläpitämiä. Koulukodit tuottavat lastensuojelun ja erityisopetuksen palveluita. Niissä jatkuva koulunkäynti onnistuu ja tätä kautta lapselle tärkeän peruskoulutodistuk-

sen saaminen turvataan. Koulukodeista saa tukea, kun esim. lapsen ja perheen elämässä sattuneet tapahtumat ovat johtaneet turvattomuuteen, koulupoissaoloihin, päihteiden käyttöön, rikollisuuteen, karkailuun tai elämään tarvitaan mielenterveyttä suojaavia tekijöitä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

EVA-keskukset hoitavat erityisen vaikeahoitoisia lapsia ja nuoria. Näitä keskuksia on kaksi, jotka sijaitsevat Tampereen yliopistollisen sairaalan ja Kuopion Niuvanniemen sairaalan yhteydessä. Nämä yksiköt vastaavat koko maassa vakavista mielenterveyden häiriöistä kärsivistä lapsista ja nuorista, joiden hoitoa ei voida muualla järjestää. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Muulla tarpeen mukaisella hoidolla tarkoitetaan lapsen sijoittamista omaan kotiin esimerkiksi tilanteissa, joissa valmistellaan huostaanoton purkua ja lapsen palauttamista kotiin. Lapsi voidaan sijoittaa myös sukulaisen tai muun läheisen luo, jolloin puhutaan läheisverkostosijoituksesta. Lapsen huoltaja voi myös sopia yksityisestä sijoituksesta esimerkiksi sukulaisen luo. Tällöin ei kyse ole lapsen huostaanottoon liittyvästä sijoituksesta tai muutoinkaan sijoituksesta, johon sosiaalityö olisi myötävaikuttanut. Kyseessä on lastensuojelulain 81 §:n mukainen yksityinen sijoitus.

Joissain tapauksissa paras vaihtoehto lapsen kannalta on sijoittaa koko perhe asumaan laitokseen lapsen kanssa. Koko perhe voidaan myös sijoittaa tilanteissa, joissa tarvitaan perheen tilanteen arviointia tai lapset ovat hyvin pieniä. Tällaisia laitoksia ovat mm. päihdehuoltolaitokset ja perhekuntoutuskeskukset. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Lastensuojelulain 37 § mukaan alle kaksivuotias lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena vankeusrangaistustaan suorittavan tai tutkintavankeudessa olevan vanhempansa luo vankilan perheosastolle. Alle kolmivuotiaan lapsen sijoitus voi jatkua perheosastolla, jos lapsen etu sitä välttämättä vaatii. (Lastensuojelulaki 2007/417.)

2.4 Jälkihuolto

Jälkihuollosta säädetään lastensuojelulaissa. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto lastensuojelulain 40 §:ssä tarkoitetun sijaishuollon päättymisen jälkeen tai avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen silloin, kun sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut yksin lapseen. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle kuin 1 momentissa tarkoitetulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle. Kyseessä on lapsen ja

nuoren subjektiivinen oikeus jälkihuoltoon ja kunnan tulee tämä järjestää. Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta. (Lastensuojelulaki 2007/417.)

Jälkihuollon käytettävissä ovat kaikki sosiaali- ja terveyshuollon palvelut, jotka ovat järjestettävissä yksilöllisen jälkihuoltotarpeen perusteella. Vastaava sosiaalityöntekijä yhdessä lapsen tai nuoren ja tämän verkoston kanssa kartoittavat nuoren tarpeet ja rakentavat palvelukokonaisuuden vastaamaan näitä tarpeita. Tämä kirjataan jälkihuoltosuunnitelmaksi, johon kirjataan myös jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet. Jälkihuollonsuunnitelman tarkoituksena on helpottaa koitutumista sijaishuollosta ja nuoren itsenäistymistä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

2.5 Omaohjaaja lastensuojelulaitoksessa

Lastensuojelulaitoksissa käytetään usein omaohjaaja menetelmää eli jokaiselle lapselle nimetään saapumisvaiheessa omaohjaaja. Omaohjaajamenetelmää pidetään yksilöllisenä hoito- ja kasvatusmenetelmänä. Menetelmällä tarkoitetaan nimetyn ohjaajan sitoutumista lapsen tai nuoren pitkäjänteiseen hoitamiseen ja kasvattamiseen laitoksessa. Omaohjaaja edistää omalla toiminnallaan hyvän ilmapiirin syntymistä lapsen kanssa. (Tervonen - Arnkil 2001, 14 -15.)

Omaohjaajalla on päävastuu lapsesta, hoidon ja kasvatuksen suunnittelusta, yhteydenpidosta lapsen verkostoon sekä lapsen päivittäisten asioiden hoidosta. Työn tärkeässä keskiössä on luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luominen lapseen. (Tuovila 2001, 26.)

Laki ei tunne omaohjaajan käsitettä eikä siten anna sen sisällölle tarkempaa sisältöä tai määrittelyä. Lastensuojelulaitokset (lastenkodit ja pienryhmäkodit) sen sijaan käyttävät omaohjaaja nimikettä. Tekemässämme mediahaussa tutustuimme seitsemän lastenkodin/pienryhmäkodin kotisivuihin. Näissä sivuissa painotettiin omaohjaajan ja kiintymyssuhteen merkitystä laitoksen toiminnassa. Alla olevaan taulukkoon on koottu seitsemän pienryhmäkodin sivuilta poimittuja mainintoja omaohjaajasta ja kiintymyssuhteesta:

Taulukko 3. Omaohjaaja ja kiintymyssuhde lastensuojelun laitosten kotisivuilla.

OMAOHJAAJA	KIINTYMYSSUHDE
Omaohjaajatyö on tärkein työväline.	Lapset ja nuoret sekä heidän perheensä saavat osakseen kiintymyskeskeistä huolenpitoa, kuntoutusta ja ohjausta.
Omahoitajuus on tärkein suhde, jonka rakentavat aikuinen ja lapsi yhdessä vuorovaikutukseen perustuen.	Omahoitajat pyrkivät luomaan lapsen ja itsensä välille kiintymyssuhteen, jossa pyritään tarjoamaan korjaavia ja korvaavia kokemuksia lapselle.
Omaohjaaja kulkee lapsen rinnalla niin hyvinä kuin huonoinakin päivinä.	Työryhmä kokee perhetyön ja kiintymyssuhteen erityisen tärkeäksi lapsen hyvinvoinnin kannalta.
Omahoitaja kulkee lapsen rinnalla turvallisena aikuisena.	Työmenetelmät perustuvat ratkaisukeskeisen perhetyön ja kiintymyssuhdeteorian viitekehyksiin.
Omaohjaajuus on eräs tärkeimmistä käyttämistämme menetelmistä.	Turvallinen ympäristö, kiinteät ihmissuhteet ja ammatillinen lapsen kasvua tukeva hoito muodostavat vahvan pohjan lapsen itsetunnon ja itsenäistymisen kehitykselle.
Omaohjaajuudella pyritään turvamaan lapsen ja aikuisen välinen tiivis ja jatkuva vuorovaikutus.	Täällä autetaan lapsia hallitsemaan oireita ja vahvistetaan heidän kiintymyssuhteitaan.
Omaohjaajuus tarjoaa lapselle mahdollisuuden turvalliseen kiintymyssuhteeseen.	Toiminta painottuu kiintymyssuhdetyöhön ja tarjoaa mahdollisuuden korjaaviin kiintymyssuhteisiin.

Jo tästä seitsemän pienryhmäkodin kotisivujen otannasta käy ilmi, että kaikki painottavat omaohjaajan ja kiintymyssuhteen merkitystä lasten kasvatuksessa ja tukemisessa. Tämä suuntaus on korostunut viime vuosien aikana. Lastenkodit ja pienryhmäkodit painottavat omaohjaajan ja kiintymyssuhteen merkitystä osana laitoksessa tehtävää kasvatustyötä. Sijaishuollon keskeisiä tehtäviä on tunnistaa ja turvata nuoren kehityksen kannalta tärkeitä ja jatkuvia ihmissuhteita.

3 SIJOITETUN LAPSEN JA NUOREN SOSIAALISET SUHTEET

3.1 Ihmissuhteet nuoren elämässä

Turvalliset sosiaaliset suhteet ovat merkittävä voimavara selviytymisessä sekä uskonnossa tulevaisuuteen. Sosiaaliset suhteet voidaan jakaa primaariverkostoon, johon kuuluu perhe, ja sekundaari verkostoon, johon kuuluvat ystävät, naapurit, koulu, viranomaiset ja muut sosiaaliset verkostot. (Kiviniemi 2012.)

Laitossijoitukseen muuttavan lapsen lähiverkostoon kuuluu usein vanhemmat ja tämän lisäksi tai sijaan joku toinen merkityksellinen aikuinen, mahdollisesti sisarukset ja ystäväpiiri. Lapsen etua ajaa, että sijaishuoltopaikassa työskennellään tietoisena hänen sosiaalisesta verkostostaan koko sijaishuollon ajan (Laaksonen 2004, 46). Pysyväluonteisten sijoitusten kohdalla pyritään luomaan lapselle pysyvä ympäristö, jossa kasvaa ja luoda ihmissuhteita (Pösö 2004, 203 - 204).

Omaohjaajan työn keskiössä on lapsen ja nuoren tukeminen suhteiden ylläpitämisessä perheeseen ja muuhun läheisverkostoon. Nämä suhteet saattavat olla haasteellisia, puhevälit ehkä katkenneet vanhemman ja lapsen välillä, ja joskus suhde ei ole lapsen edun mukainen. Näissä tilanteissa suhdetta joudutaan rajamaan rajoituspäätöksin. Tuolloin omaohjaajan rooli korostuu erityisen tärkeänä.

Nuoruusiässä sosiaalisten suhteiden painopiste siirtyy kodin ulkopuolisiin ihmisiin kuten esimerkiksi läheisiin ystävyys-suhteisiin tai seurustelukumppaniin. Läheinen suhde voi myös muodostua esimerkiksi opettajaan, valmentajaan, nuoriso-ohjaajaan tai sijaishuollon ohjaajaan. (Sinkkonen 2012, 93.) Merkityksellinen ja läheinen suhde aikuiseen on nuorta suojaava tekijä, vaikka hän tarvitseekin tilaa itsenäistymiseen. Hyvät suhteet vanhempiin on todettu esimerkiksi vaikuttavan opinnoissa pärjäämiseen. Nuori myös tarvitsee samaistumiskohdetta itsenäistyessään vanhemmistaan. Joskus vanhempi ei kuitenkaan ole nuoren käytettävissä, kuten asia saattaa olla sijoitetun nuoren kohdalla. Tällöin toisen lähiaikuisen rooli korostuu nuoren elämässä. Kaiken kaikkiaan turvalliset, läheiset suhteet suojaavat nuorta esimerkiksi sosiaaliselta ahdistukselta eli sosiaalisiin tilanteisiin liittyviltä peloilta, sekä monilta psyykkisiltä vaikeuksilta, kuten masennukselta. (Anttila ym. 2005, 137.)

Ystävyysuhteiden merkitys korostuu nuoruudessa. Myönteiset ystävyysuhteet muokkaavat nuoren vuorovaikutuksellisia taitoja, joita tarvitaan erinäisissä sosiaalisissa suhteissa myöhemminkin elämässä. Ystävyysuhteet tai niiden ulkopuolelle jääminen vaikuttavat hyvinvoinnin kokemuksiin nuoruudessa sekä myöhemmässä elämänvaiheessa. (Salmivalli 2008, 15, 22.)

Ystävyysuhteitakin tärkeämmäksi kohoaa parisuhde, jonka on todettu tuottavan hyvinvointia ja tyytyväisyyttä. Parisuhteen tarjoaman tuen ja huolenpidon on todettu ehkäisevän emotionaalista eristäytymistä sekä depressiota (Kontula 2013, 20, 24).

Sosiaalipedagogisesta suuntauksesta tarkasteltuna osallisuus on osa ihmisen perusluonnetta; tarvetta kuulua johonkin ja toimia yhteydessä muihin ihmisiin. Osallisuuden mahdollistaa yhteisön tarjoamat yhteenkuuluvuuden mahdollisuudet, omat kokemukset kuulumisesta johonkin ja kokemuksesta, että on merkityksellinen. Tämän tunteen ja kokemuksen syntymiseen vaikuttavat lähiympäristö ja siihen liittyvät läheiset, vastavuoroiset suhteet. Nämä suhteet vaikuttavat nuoren minäkuvan kehittymiseen. Nuori kasvaa uskomaan omaan toimintakykyynsä ja mahdollisuuksiinsa sekä osallisuuteensa. (Nivala & Ryyänen 2013, 26 - 29.)

Syrjäytyminen vastaavasti voidaan nähdä prosessina, jossa ajaudutaan erinäisten osallisuuksien ulkopuolelle. Tämä voi pitää sisällään koulutuksen, työn, palvelut, perheen ja muut sosiaaliset verkostot. Lapsilla ja nuorilla syrjäytyminen saattaa alkaa perheongelmista, mielenterveyden ongelmista, turvaverkon puutteellisuudesta sekä koulu- ja päihdeongelmista. Ensiarvoisen tärkeää syrjäytymisen ehkäisemisen kohdalla on tunnistaa mahdollisia riskejä lapsen ja nuoren elämässä, ja puuttua näihin jo varhaisessa vaiheessa. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten rooli korostuu tässä, kuten myös koulun. Oikea-aikainen puuttuminen saattaa estää syrjäytymiskiirteen. (Juhila 2012, 50 - 56.)

Sijaishuollon laitoksessa asunut nuori on vaarassa jäädä koulutuksen ja tämän myötä työelämän ulkopuolelle. Näillä nuorilla on myös todettu olevan muita nuoria aikuisia enemmän vaikeuksia lähes kaikilla hyvinvoinnin osa-alueilla kuten elämänhallinnassa sekä köyhyyden ja mielenterveysongelmien esiintyvyydessä (Pekkarinen 2017, 34). Aikuisuuteen siirtymisen vaiheessa nuoren mahdollisuuksiin vaikuttavat oleellisesti saatavilla olevat sosiaaliset, taloudelliset ja henkiset resurssit (Aapola & Ketokivi 2014, 26).

Nuoren sosiaalinen tausta vaikuttaa näihin resursseihin kuten myös mahdollisuuksiin ja kykyihin välttää ja käsitellä erilaisia riskejä. Lapsuuden tapahtumien käsittely ja minäkuuvan hajanaisuus saattaa pitkittää sijaishuollossa asuneen nuoren identiteettityötä. Tämä on usein esteenä suoraviivaiselle kehitysprosessille koulutuspolun valinnassa ja työelämään siirtymisessä (Huotari 2010, 58 - 59). Nämä tekijät saattavat johtaa nuoren syrjäytymiseen.

Sijaishuollon laitoksen ammattilaisten tehtävässä korostuu terapeutin orientaation ohella sosiaalipedagoginen orientaatio, jossa keskiössä on vuorovaikutus ja kasvatuksellinen suhde lapsen ja aikuisen välillä, sekä yhdessä eläminen, arkikeskeisyys, positiiviset kokemukset ja oppiminen. (Hämäläinen 2015.) Lapsen ja nuoren toimijuutta pyritään vahvistamaan tukemalla häntä perhe- ja ystävyysuhteissaan sekä kouluympäristössä siten, että turvallinen kiinnittyminen tavallisiin lapsuuden instituutioihin mahdollistuu. Tähän yhdistyy myös elämäntaitojen opettelu sekä aiemmin tapahtuneiden asioiden käsittely. Kasvattajalta tämä vaatii jatkuvaa itsereflektointia, omien toimintamallien puntarointia sekä sosiaalisen läheisyyden ja etäisyyden säätelykykyä. (Eronen & Laakso 2016.)

3.2 Vanhemmuuden erityispiirteet sijaishuollossa

Sijaishuollossa tulee pyrkiä tiiviiseen yhteistyöhön vanhempien kanssa, osallistaen ja tukien vanhempaa lapsen kasvatuksessa. Juhila puhuu kumppanuussuhteesta vanhemman ja työntekijän välillä, jolloin vanhempi osallistetaan täysivaltaisena toimijana lapsen elämään, välittämällä hänelle tietoa lapsen terveydestä, koulusta ja elämästä sekä hoitoon ja huolenpitoon liittyvistä päätöksistä, sekä antamalla vanhemmalle tilaa päätöksen teossa (Juhila 2006, 118).

Sijaishuollon tarkoituksena ei ole syrjäyttää vanhempaa, vaan mahdollistaa vanhemmuuden jatkuvuus (Saastamoinen 2010, 140). Ihanteellisessa tilanteessa vanhempi myös osaltaan luo suhdetta työntekijään osallistamalla häntä elämäntilanteeseensa kertomalla esimerkiksi huostaanottoa edeltävästä ajasta. Vuorovaikutus vanhemman ja työntekijän välillä on ensiarvoisen tärkeää huostaanoton aikana ja pohja luottamuksellisen suhteen muodostamisessa. Vanhempien asenne joko tukee lapsen kiinnittymistä sijaishuollon laitokseen tai estää sen, mikä osaltaan muokkaa lapsen ja nuoren kokemuksia esimerkiksi henkilökunnasta. (Sinkkonen 2015, 154 - 155.)

Sijoitetun lapsen vanhempi toimii etävanhempana. Jos yhteistyö sijaishuoltopaikan kanssa toimii hyvin, voidaan puhua myös jaetusta vanhemmuudesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos jakaa julkaisussaan vanhemmuuden neljänlaiseen rooliin; juridiseen, biologiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen. Sijaishuollossa usein puhutaan lapsen biologisesta vanhemmasta viitaten vanhempaan, jolla on biologinen side lapseen. Usein nämä vanhemmat ovat toimineet ennen sijoitusta myös lapsen psykologisina ja sosiaalisina vanhempina. Sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus viittaa lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen, suhteeseen, hoivaan ja huolenpitoon. (Ritala-Koskinen 2001, 58 - 60.) Sosiaalinen kuten myös psykologinen vanhemmuus saattavat vaikeutua huostaanoton yhteydessä monista eri syistä. Lapsi kokee usein psykologiseksi vanhemmakseen hänestä huolehtivan lähiaikuisen, ei passiivista tai poissaolevaa aikuista, biologisesta tai laillisesta suhteesta huolimatta. (Valkonen 1995, 6 - 7.)

3.3 Lasten ja nuorten näkökulma

Tutkimustieto huostaanoton mukanaan tuomista muutoksista on niukkaa, mutta kiinnostus selvittää sijoitettuna olleiden lasten ja nuorten näkemyksistä on varsin laajaa kansainvälisellä tasolla. (Laakso 2016, 158.) Julie Selwynin kirjallisuuskatsaus vuodelta 2015 koostuu 97 englanninkielistä tutkimuksesta ja selvityksestä, joissa on tarkasteltu lapsen näkemyksiä sijoitettuna olemisesta. Tutkimuksesta Selwyn nosti neljä pääteemaa, jotka olivat ihmissuhteet, kunnioitus, oikeudet ja vastuu. Lasten ja nuorten keskeinen huoli oli, ylläpitää ja kehittää positiivisia suhteita. Nuoret korostivat luottamuksellisten suhteiden tärkeyttä perheeseen, ystäviin ja sosiaalityöntekijöihin. (Selwyn, 2015, 5.)

Kansainväliset tutkimukset on toteutettu Suomeen verrattuna melko erilaisten sijaishuolto ja huostaanottokäytäntöjen maissa, kuten Yhdysvallat ja Iso-Britannia. Useissa lasten näkemyksiä selvittävässä tutkimuksissa on keskitytty yksittäisiin aiheisiin. Ne on toteutettu käyttämällä kyselylomakkeita ja niissä on jätetty vähän tilaa lasten omille kertomuksille. (Laakso 2016, 159.)

Suomalaiset lastensuojelun huostassaoloon liittyvät tutkimukset käsittelevät usein tiettyä lastensuojelulaitosta tai palveluntuottajanyksikköä. Niissä keskitytään myös erityiskysymyksiin, kuten karkailuun, väkivaltakokemuksiin, lasten oikeuksiin sijaishuollossa ja perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksiin. Näistä aikaisemmista tutkimuksista voidaan yhteenvetona todeta, että lasten kokemuksissa keskeistä ovat sijaishuoltopaikan arjen käytännöt, sekä suhteet lapselle merkityksellisiin ihmisiin. (Laakso 2016, 159.)

Lapsiasiavaltuutettu teetti 2011 yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, Lastensuojelun keskusliiton ja Pesäpuu ry:n kanssa kiertueen lastensuojelun asiakkaana olevien nuorten keskuudessa. Kiertueen aikana tavattiin 120 eri puolella maata asuvaa nuorta. Kiertueesta saatujen tulosten perusteella laadittiin 2012 suositus *”Suojele unelmia, vaali toivoa”, nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämiseksi*.

Tutkimuksessa oli mukana nuoria niin laitospuolelta kuin perhehoidosta. Raportin tulosten mukaan nuorten kokemukset lastensuojelusta eivät ole mustavalkoisia. Nuorilla oli myös paljon hyviä kokemuksia sijaishuollosta, mutta he toivat esiin myös käytäntöihin kohdistuvaa kritiikkiä. Selvimmin kritiikki suuntautui nuorten ja aikuisten väliseen vuorovaikutukseen, kuulluksi tulemiseen sekä oikeuteen saada perusteluja aikuisten tekemille päätöksille. Nuoret kokivat heihin kohdistuneet ennakkoluulot elämää hankaloittavana tekijänä.

Lastensuojelun asiakkuus leimaa usein nuoren ongelmanuoreksi, jolloin nuoruusiän normaali oireilu ja käyttäytyminen nähdäänkin sijoituksesta johtuvana ongelmakäyttäytymisenä. Tutkimuksessa heräsi erittäin aiheellinen kysymys siitä, onko sijaishuollossa tilaa murrosiälle? Tutkimuksen mukaan nuorten osoittaman kritiikin taustalla oli toive ja tarve tulla kohdatuksi yksilöinä.

Raportin mukaan lasten ja nuorten hyvinvointia kannattelevat läheiset ihmissuhteet. Heille tärkeitä ihmissuhteita olivat omat vanhemmat, sisarukset, sukulaiset, sijaisvanhemmat, kaverit, harrastusten ohjaajat, sosiaalityöntekijät ja laitosten ohjaajat. Tärkeä esiin noussut asia nuorten kertomuksista oli se, että laitoksessa asuessaan he ystävystyivät muiden nuorien kanssa, mutta itsenäistymisvaiheessa työntekijät eivät halua tukea nuorten keskinäistä ystävyyttä. Nuoret kuitenkin kokivat läheiset ihmissuhteet itselleen tärkeäksi sijoituksen alkaessa ja päättyessä. Varsinkin sijoituksen päätyttyä kavereilla oli tärkeä osa nuoren ehkä muuten harvaa tukiverkkoa. (Vario ym. 2012.)

Emmi Niittyvaara tutkii pro gradussaan ”Lastensuojelulaitoksessa asuneiden lasten ja nuorten sosiaaliset suhteet sijoituksen aikana” (2018) lastensuojelulaitoksissa lapsuutensa ja nuoruutensa viettäneiden nuorten sosiaalisia suhteita. Tutkimuksen tavoitteenaan oli selvittää sosiaalisten suhteiden muutoksia ja ylläpitoa sijoituksen aikana. Niittyvaaran tutkimuskysymys on: Miten sosiaaliset suhteet muuttuivat ja toteutuivat sijaishuollon aikana? Tutkimukseen osallistuneet nuoret aikuiset kertoivat kokemuksistaan kirjoituksissa, jotka he antoivat Niittyvaaralle.

Kirjoituksista nousi esiin että sosiaaliset suhteet oli koettu tärkeiksi, eritoten korostuivat suhteet perheeseen ja sukulaisiin. Suhtautuminen laitoksen työntekijöihin sekä laitoksen muihin nuoriin oli ristiriitaista. Osa oli kokenut henkilökunnan läheisenä ja tärkeänä, osa negatiivisena ja osa neutraalina.

Tutkimukseen vastanneet nuoret olivat kokeneet laitoksen ulkopuolisten suhteiden ylläpidon vaikeaksi laitoksen rajatusta ympäristöstä käsin.

Sanna Reinikainen on tutkinut väitöskirjassaan nuorisokodissa asuneiden tyttöjen kokemuksia nuorisokodissa asumisesta ja kokemuksia aikuisena selviytymisestä. Tutkimuksen osallistuneista monella oli kokemus siitä, että he olivat saaneet mallin normaalista ja hyväksyttävästä tavasta toimia kodin ulkopuolisessa elämässä ja ihmissuhteissa. Moni oli myös yrittänyt muuttaa kotitilannettaan ja siellä tapahtuvaa kaltoinkohtelua omalla käytöksellään. He olivat yrittäneet miellyttää tai varoa vanhempaansa. Huolimatta siitä, että heidän kotielämänsä oli onnetonta, he tunsivat itsensä täysin riippuvaiseksi vanhemmistaan. (Reinikainen 2009, 42.)

Monella tutkimukseen osallistuneilla oli ollut läheiset suhteet johonkin tai joihinkin sukulaisiin, jotka olivat saattaneet huolehtia heistä pitkiäkin aikoja. Monelle erityisesti isovanhemmat olivat olleet läheisiä. Tutkimuksessa esitetäänkin kysymys siitä, mihin nämä sukulaiset olivat sijoitukseen alkaessa kadonneet? Usealle haastatetulle nimenomaan isoäiti oli ollut läheisin ihminen koko lapsuuden ja nuoruuden ajan. (Reinikainen 2009, 43.)

Tutkimuksen keskeinen havainto oli henkilöiden kertomien kokemusten mukaan se, että tyytyväisyys nuorisokotiin ja sen myönteinen merkitys olivat yhteydessä siihen, miten nuorisokodissa oli osattu vasta heidän psykososiaalisiin tarpeisiinsa (Reinikainen 2009, 152).

4 IHMISSUHTEIDEN JA VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS

4.1 Kiintymyssuhdeteoria

Kiintymyssuhdeteoria tutkii vauvan ja ensisijaisen hoitajan välistä vuorovaikutusta ja tunnesuhdetta, ja tämän varhaisen ihmissuhteen vaikutusta lapsen myöhempään kehitykseen, tunnesäätelyyn, vuorovaikutus taitoihin ja elämässä selviytymiseen. Teoria perustuu psykiatrin ja psykoanalyytikon John Bolwby tutkimuksiin 60- ja 70 -luvulla.

Vauva syntyy maailmaan omaten tarpeen ja kyvyn muodostaa voimakkaan tunnesiteen hoitajaansa. Vauvalle tämä on elinehto ja avain sosialisatioon ja kehittymiseen yksilöksi, ja katkokset tässä tunnesiteessä aiheuttavat vauvalle ahdistusta ja stressiä. (Sinkkonen 2003, 93.) Vauvalle pitkäkestoinen stressi on vahingollista ja saattaa vaikuttaa muistiin, oppimiseen sekä immuunijärjestelmään. Huoltajan ja lapsen välille syntyvä vuorovaikutuksellinen, lämmin ja intiimi kiintymyssuhde luo lapselle turvallisuuden tunteen, sekä kehittää sisäistä säätelyjärjestelmää, jonka avulla lapsi ylläpitää riittävää kokemusta huoltajan läsnäolosta ja turvallisuuden tunteestaan. (Hautamäki 2011, 30 - 31.)

Turvallinen kiintymyssuhde luo pohjaa lapsen luontaiselle tarpeelle tutkia ympäristöään, kehittää lapsen itseluottamusta ja myönteisiä tunteita itseään ja toisia kohtaan, sekä kehittää lapsen tunnesäätelyä sekä kykyä empatiaan ja mentalisointiin. (Prior & Glaser ym. 2006.) Turvattomassa kiintymyssuhteessa lapsi keskittyy hoivasuhteensa varmistamiseen ja selviytymiseen eikä energiaa riitä ulkomaailmaan suuntautumiseen. Varhainen kiintymyssuhde siis muokkaa ihmisen selviytymisstrategiaa. Se vaikuttaa siihen, kuinka ihminen toimii myös tulevaisuudessa vuorovaikutussuhteissaan, miten ihminen toimii emotionaalisesti kuormittavissa elämäntilanteissa ja miten hän kokee itsensä suhteessa ympäröivään maailmaan. (Sinkkonen ym. 2001, 60 - 63.)

Ainsworth ym. (1978) eritteli kiintymyssuhdemallit kolmeen kategoriaan, perustuen pikkulapsen sisäiseen työskentelymalliin vuorovaikutuksessa kiintymyskohteensa saatavilla oloon, luotettavuuteen ja reagoituvuuteen: turvalliseen kiintymyssuhdemalliin, turvattomaan-välittelevään kiintymyssuhdemalliin ja turvattomaan-ristiriitaiseen kiintymyssuhdemalliin. Main ja Salomon (1986) ovat lisänneet kiintymyssuhde malleihin yhden kategorian lisää; organisoitumaton-hämmmentynyt (jäsentymätön) kiintymysmalli.

Turvallinen kiintymyssuhdemalli syntyy, kun ensisijaisen huoltajan ja vauvan välinen suhde on vuorovaikutuksellinen, oikea-aikainen, sensitiivisesti lapsen tarpeisiin vastaava kiintymyssuhde, joka tuottaa kummallekin osapuolelle iloa. Turvaton-välttelevä kiintymyssuhdemalli muotoutuu suhteessa ensisijaiseen hoitajaan, joka on torjuva ja reagoimaton negatiivisia tunteita kohtaan tai vastaavasti tunkeutuva ja kontrolloiva. Turvaton-ristiriitainen kiintymyssuhdemalli syntyy suhteessa epäjohdonmukaiseen hoitajaan, joka on huono lukemaan vauvan signaaleja, ennakoimaton ja piittaamaton. (Prior & Glaser 2006.)

Organisoitumaton – jäsentymätön kiintymyssuhdemallin on todettu vaikuttavan vahvasti psyykkisten sairauksien syntyyn aikuisena. Vauva kokee ensisijaisen hoitajansa vaarallisen ja pelkää tätä, tai toisaalta vanhempi itse on pelokas ja hänen käytöksensä ennalta-arvaamatonta ja epävarmuutta herättävää. (Boris & Zeanah 1999.)

On myös lapsia, joille ei ole syntynyt kiintymyssuhdetta kenenkään hoivaajaan. Tämä on tyypillisintä laitossijoituksessa kasvaneen lapsen kohdalla, jos sijoitukset ovat olleet katkonaisia tai lapsi on muuten ollut pitkäkestoisen, vakavan laiminlyönnin kohteena. Lapselle kehittyy reaktiivinen kiintymyssuhdehäiriö, josta on kaksi muotoa; estoton ja estynyt. Lapsi joko turvautuu valikoitumattomasti satunnaiseen aikuiseen tai vastaavasti vetäytyy kaikkien sosiaalisten kontaktien ulottautumattomiin. (Sinkkonen 2004.)

On tavanomaista, että sijaishuoltoon päätyneet lapset ovat kokenut vajetta ja katkoksia kiintymyssuhteessaan ensisijaiseen huoltajaansa jo varhaislapsuudessa. Myös sijoitusta edeltävä aika ja itse sijoitus ovat vakavan katkoksen aikaa kiintymyssuhteessa. Varhaiset traumaattiset kokemukset ja vakavat, pitkäkestoiset vajeet kiintymyssuhteessa aiheuttavat kiintymyssuhdetrauman. (Hughes 2011, 204 - 205.)

Traumaattiset kokemukset muokkaavat lapsen itsesäätelykykyä, miten hän pystyy turvautumaan aikuiseen tai ottamaan vastaan aikuisen hoivaa. Lapsen käytöstä kuvataan kiintymysvastarinnalla. Voidaan sanoa, että lapsi on kehittänyt keinoja, työskentelymalleja, reflektiona ensisijaisen huoltajan tarjoamaan vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhdemalliin, joilla selviytyä elämässä. Pääsääntöisesti lapsen käytös on ylivalpasta ja hän pyrkii kontrolloimaan tilanteita ja toisten käytöstä. (Hughes 2011, 204 - 205.) Lapsella on haasteita oman käytöksensä kontrolloinnissa, häpeän tunteiden säätelyssä sekä ongelmia tunne-elämässään. Myös kognitiiviset ongelmat ovat tavallisia. (Kalland 2001, 209; Söderholm 2004, 62.) Lapsen tunteet ovat usein voimakkaan negatiivisia ja käytös on impulsiivista ja aggressiivista. Muutokset ja siirtymävaiheet tuottavat haasteita lapselle,

eikä hän pysty tukeutumaan aikuiseen. Ihmissuhteet tuottavat haastetta lapselle, myös ystävyysuhteet. Hän ei kykene vastavuoroisuuteen, ei tunne empatiaa ja hänen mentalisaatiokykynsä on puutteellinen. Muita kiintymyssuhdehäiriöihin liitettyjä oireita on vaarantajun puuttuminen ja itsensä vahingoittaminen ja myös aikuisen roolin ottaminen. (Zeanah ym. 2000, 364; Jernberg & Booth 2003, 48 - 50; Hughes 2006, 399.)

4.2 Mentalisaatio

”Mentalisaatio tarkoittaa yksilön kykyä pohtia omaa ja toisen ihmisen näkökulmaa ja kokemusta” (Pajulo ym. 2015). Yksinkertaisesti sanottuna se tarkoittaa huomion kiinnittämistä omiin ja muiden ihmisten mielen tiloihin. Kuvittelemme omassa mielessämme, mitä toisen mielessä liikkuu, mitä hän tuntee ja ajattelee. Mielen tilojen tulkitseminen ei kuitenkaan ole niin yksiselitteistä kuin esimerkiksi fyysisen ympäristön tulkitseminen. Fyysinen ympäristö on selkeämpi ja se muuttuu vähemmän. Toisen ihmisen mielen tilaa pohtiessa voimme tietyissä tilanteissa tulkita sitä virheellisesti. (Bateman & Fonagy 2006,15.)

Mentalisaation avulla voimme ymmärtää omia henkilökohtaisia tulkintojamme, unelmiamme ja pelkojamme sekä sitä, miten ymmärrämme toisen käyttäytymistä. Mentalisaatioteoriassa sisäistä kokemusmaailmaa tarkastellaan todellisten vuorovaikutussuhteiden yhteydessä ja myös muutosta etsitään niihin vaikuttamalla. Mentalisaation esimentaalisten mallien käsitteet kuvaavat toiminnan luonnollista tasoa siinä vaiheessa, kun lapsen mentalisaatiokehitys on vielä kesken. Myös aikuinen voi toimia varhaisemman kehitysvaiheen mukaisesti. Näin voi käydä etenkin vaikeassa elämäntilanteessa, kun esimerkiksi ahdistus käy liian suureksi ja laukaisee siirtymistarpeen. Tätä esimentaalista tilaa kuvaavat käsitteet ovat teleologinen moodi, psyykkinen yhtäläisyys ja kuvittelun tila. (Kauppi & Takalo 2014, 20 - 21.)

Teleologisessa moodissa ainoastaan konkreettinen toiminta on todellista. Ihminen voi äärimmillään turvautua aggression, päihteisiin tai itsensä viiltelyyn. Teleologisen moodin tilassa ihmisen sisäisen mielen tilat ovat todellisia vain jos niiden yhteydessä esiintyy fyysistä toimintaa. (Bateman & Fonagy 2006, 37; Kauppi & Takalo 2014, 21.)

Psyykkinen yhtäläisyys kuvaa mielen tilaa, jossa ulkomaailma koetaan samanlaisena kuin sisäinen todellisuus. Tällöin voi syntyä erilaisia psyykkisiä ahdistushäiriöitä, koska

ihminen ei pysty näkemään ja käsittelemään vaihtoehtoisia näkökulmia. (Bateman & Fonagy 2006, 37; Kauppi & Takalo 2014, 21.)

Kuvittelun tilassa ihmisen ulkoista ja sisäistä maailmaa ei yhdistä mikään, jolloin mielen sisäinen tila on erillään ulkoisesta todellisuudesta. Kuvittelun tila liittyy usein psyykkisen käsittelykyvyn ylittävän trauman jälkeisiin tilanteisiin. (Bateman & Fonagy 2006, 37; Kauppi & Takalo 2014, 21.)

Mentalisaatiokyky kehittyy ympäröivän sosiaalisen järjestelmän kautta vuorovaikutuksessa. Ympäristö on myös mentalisaatiokykyä tai sen puutetta ylläpitävä järjestelmä. Tulemme tietoiseksi toisten ajatuksista ja tunteista sitä kautta, että joku on lapsuudessamme kohdannut meidät tuntevina ja ajattelevina yksilöinä. Lapsi, jota on kaltoin kohdeltu ja jota ei ole kohdattu erillisenä ja kokevana yksilönä, ei kykene mentalisoimaan. Tästä seuraa, että hän on altis menettämään ajattelukykyä ollessaan ahdistunut tai stressaantunut. (Pyykkönen 2017, 118.)

Eriyisen haasteellinen vaihe mentalisaatiokyvyn kehityksessä on nuoruusikä. Murrosikäisessä pienetkin ympäristön ärsykkeet voivat saada aikaan voimakkaan tunnereaktion, jolloin tunteiden hallinta vaikeutuu. Nuoren on vaikeampaa havainnoida, pohtia ja eläytyä toisen kokemuksiin, jos hän ei kykene hallitsemaan riittävästi omia voimakkaita tunteitaan. (Pajulo ym. 2015.)

Hyvä mentalisaatiokyky mahdollistaa tunteiden säätelyä. Mentalisaatiokyky estää vihamielisten tunteiden ja pahojen ajatusten syntymisen sekä ennen kaikkea niiden siirtymisen käytännön tekoihin. Se on yhteydessä sosiaaliseen herkkyyteen ja taitoihin, ja se mahdollistaa vastuun ottamisen omista teoista. (Kalland, 2014.)

Batemanin ja Fonagyn mukaan lapsuuden psyykkinen trauma on keskeisin tekijä, mikä estää käyttämästä mentalisaatiokykyä normaalisti. Lapsuuden kiintymyssuhdetrauma heikentää kykyämme ajatella mielen tiloja menneistä kiintymyssuhteista kerrottaessa. Se voi myös estää tunnistamasta mielen tiloja kasvojen ilmeistä. (Bateman & Fonagy 2006, 26.)

Kiintymyssuhdetrauman kokenut tai jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa elänyt henkilö palaa helposti käyttämään esimentaalaisia menetelmiä vaikeissa vuorovaikutustilanteissa. Impulsiivisuus, tunteiden hallinnan vaikeudet, käyttäytymisen säätelyn häiriöt, identiteetin ongelmat ja alttius vuorovaikutustilanteiden ongelmiin ovat epävakaaan per-

soonallisuuteen liittyviä toimintakyvyn alenemia. Epävakaasta persoonallisuudesta kärsivät henkilöt välttelevät ajattelemasta toisen ihmisen mielen tiloja, koska niiden ajattelu on yksinkertaisesti liian kivuliasta. Näissä tilanteissa ihmisen kyky mentalisaatioon estyy. (Bateman & Fonagy 2006, 26 - 32; Larmo 2017, 19 - 20.)

Hyvä mentalisaatiokyky parantaa todennäköisyyttä tulla ymmärretyksi, ymmärtää toisia ihmisiä, säädellä omia tunnetiloja ja rauhoittaa itseään. Sitä kautta se luo vakautta ihmissuhteisiin. Mentalisaatiokyvyn vahvistaminen lisää ihmisen mahdollisuuksia selviytyä vaikeissakin psykososiaalisissa tilanteissa. Varhaiset vuorovaikutuskokemukset ovat mentalisaation kehittymisen kannalta olennaisia, mutta kykyä mentalisaatioon voi vahvistaa myös myöhempien hyvien ihmissuhteiden ja hoidon avulla. (Pajulo ym. 2015.)

4.3 Teoriat lapsen sosiaalisten suhteiden selittävänä tekijänä

Ristiriitainen ja organisoitumaton kiintymyssuhdemalli ovat tavanomaisemmat kiintymyssuhdemallit huostaan otetulla lapsella (Tuovila 2008, 38–39). Näistä etenkin jälkimmäisellä kiintymyssuhdekategoriolla on todettu olevan vahva yhteys mielenterveyden ongelmiin. Turvattomasti kiintyneiden nuorten itsenäistyminen on myös haasteellisempaa kuin turvallisesti kiinnittyneiden nuorten. (Sinkkonen 2001, 59 - 85.)

Kiintymyssuhdeteorian sekä kehityspsykologisen tietämyksen avulla sijaishuollossa on pyritty löytämään työkaluja sijoitettujen lasten kohtaamiseen, haasteiden ja tarpeiden kartoittamiseen, sopeutumisvaikeuksien ymmärtämiseen sekä välineitä kuntouttamiseen. Sijaishuollossa, niin perhesijoituksessa kuin laitossijoituksessakin, huomioidaan vuorovaikutuksellisen tunnesuhteen syntymisen merkityksellisyys turvalliseen aikuiseen. Vastavuoroinen suhde mahdollistaa korjaavat kokemukset sekä myönteisen emotionaalisen kehityksen. Se mahdollistaa myös mentalisaatiokyvyn kehittymisen ja korjaantumisen sekä tämän myötä kohentuneen kyvyn solmia kestäviä ja kannattelevia sosiaalisia suhteita. (Hughes 1997; Kalland 2001; Sinkkonen 2004; Tuovila 2008.)

Turvallisessa kiintymyssuhteessa elänyt nuori kykenee ymmärtämään omia ja muiden tunteita sekä pystyy käyttämään logiikkaa ja järkeilyä apunaan. Turvattomasti kiinnittyneen nuoren käytöksessä painottuu arkirealismia ja ongelmat hänen joutuessaan tekemisiin voimakkaiden tunneilmausten kanssa. Tällainen lapsi tai nuori kokee kaiken tunnepitoisesti. (Sinkkonen 2012, 92.)

Lastensuojelulaitokseen muuttava lapsi kärsii usein kiintymyssuhdehäiriöstä (Tuovila 2008, 38–39) tai vakavasta katkoksesta kiintymyssuhteessaan liittyen ajanjaksoon ennen huostaanottoa. Myös sijoitus itsessään on katkos kiintymyssuhteessa ja voi nostattaa lapselle tunteen oman elämän hajoamisesta (Arajärvi 1999, 83).

Hyvä mentalisaatiokyky kehittyy turvallisessa kiintymyssuhteessa, ja vastaavasti kiintymyssuhdehäiriöstä kärsivän lapsen mentalisaatiokyky on kehittymätön. Myös vaikeassa ja kriisiytyneessä elämäntilanteessa lapsen mentalisaatiokyky estyy, vaikka lapsi ei olisi sikaan traumatisoitunut kiintymyssuhteessaan. Tähän perustuen voidaan päätellä, että lastensuojelulaitokseen muuttavan lapsen kokemukset ja elämäntilanne ovat joko estäneet mentalisaatiokyvyn kehittymisen ikätasoisesti tai hetkellisesti estävät mentalisaatiokyvyn käytön. Vastavuoroinen, johdonmukainen ja turvallinen suhde aikuiseen vahvistaa mentalisaatiokykyä ja se onkin osa lastensuojelulaitoksessa tapahtuvaa kuntouttavaa työtä.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimustehtävä

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää sijaishuollon laitoksessa asuneiden, nyt jälkihuollon piiriin kuuluvien nuorten näkemystä siitä, miten he ovat kokenet läheisten ihmissuhteiden merkityksen ennen sijaishuoltoa, lastenkodinlaitoksessa asuessaan ja sijaishuollon päätyttyä. Keitä ovat ne henkilöt, jotka he ovat kokeneet itselleen merkitykselliseksi? Miten he mieltävät laitoksen työntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden roolin omassa elämässään?

Nyky-suomen keskeinen sanasto määrittelee sanat merkityksellinen ja ihmissuhde seuraavasti:

Merkityksellinen: jolla on merkitystä, merkittävä, huomattava, tärkeä, olennainen ja relevantti.

Ihmissuhde: ihmisten välinen suhde. (Nurmi 2004, 221,546.)

Tässä työssä käsitämme sanan ihmissuhde laajasti. Ihmissuhde koskee kaikkia nuoren elämään liittyneitä ihmisiä, riippumatta siitä, mitä kautta nuori on toiseen ihmiseen tutustunut tai miten kauan hän on ollut tämän kanssa tekemisissä. Käsitteellä merkityksellinen tarkoitamme kaikkia niitä nuoren ihmissuhteita, joissa hän on kokenut, että niillä on ollut hänelle jonkinlainen merkitys. Koettu merkitys on voinut olla positiivinen tai negatiivinen.

Haluamme tällä opinnäytetyöllämme selvittää, miten nuoret ovat omassa elämässään kokeneet merkitykselliset ihmissuhteet.

Pyrimme saamaan vastauksen seuraaviin kysymyksiin:

- Mitkä ihmissuhteet ovat olleet nuorelle merkityksellisiä sijaishuollon aikana?
- Millaisena he ovat kokeneet suhteensa laitoksessa työskenteleviin ammattilaisiin ja sosiaalityöntekijöihin?

5.2 Tutkimuksen toteuttaminen ja aineiston keruu

Teoreettisina viitekehyksinä opinnäytetyössämme ovat kiintymyssuhdeteoria ja sosiaaliset suhteet. Taustateorianaan toimii mentalisaatioteoria, joka selittää vuorovaikutuksen haasteita henkilöllä, jolla on joko kiintymyssuhdehäiriö tai vastaavasti käy läpi yksittäistä emotionaalisesti kuormittavaa elämäntilannetta tai joka on sekä kiintymyssuhteessaan traumatisoitunut että kriisiytyneessä elämäntilanteessa.

Lastensuojelulaitokseen muuttava tai siellä asuva lapsi kärsii usein vakavasta katkoksesta kiintymyssuhteessaan tai kiintymyssuhdetraumasta. Elämäntilanteestaan ja kokemuksistaan johtuen hän voi kärsiä myös alentuneesta mentalisaatiokyvystä. Tutkimuksemme kohderyhmä, jälkihuollon piiriin kuuluvat nuoret, ovat tavallista suuremmalla todennäköisyydellä henkilöitä, jotka ovat kokeneet traumoja kiintymyssuhteessaan.

Opinnäytetyön aineiston keruu toteutettiin käyttämällä laadullista tutkimusmenetelmää. Laadullisilla menetelmillä tarkastellaan ihmisten välistä ja sosiaalista merkitysten maailmaa. Tavoitteena on saavuttaa ihmisten omat kuvaukset koetusta todellisuudesta. Laadullisilla menetelmillä on myös mahdollista tavoittaa ihmisten merkitykselliseksi koettu elämä. (Vilka 2015, 118.)

Laadullisilla tutkimusmenetelmillä aineistoa voi kerätä monella tavalla. Luonnollinen menetelmä selvittää ihmisten kokemuksia puheen muodossa on haastattelu. Laadullisen tutkimushaastattelun muotoja ovat lomakehaastattelu, teemahaastattelu ja avoin haastattelu. Haastattelut toteutetaan yleisesti yksilöhaastatteluina, mutta ne voidaan toteuttaa myös pari- tai ryhmähaastatteluna. (Vilka 2015, 123.)

Toteutimme opinnäytetyömme yhteistyössä erään Varsinais-Suomalaisen kunnan ja sen jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa. Olimme aluksi yhteydessä johtavaan sosiaalityöntekijään, joka suhtautui opinnäytetyöhömmä ja yhteistyöhön kanssamme positiivisesti. Tapasimme jälkihuollon sosiaalityöntekijät ensimmäisen kerran keväällä 2018 alkupalaverissa, missä kerroimme tarkemmin työmme sisällöstä. Tapaamisessa sovimme, että laadimme nuorille kutsukirjeen (liite 1.), jonka sosiaalityöntekijät välittävät nuorille. Lisäksi haemme kunnalta tutkimuslupaa, minkä liitteenä toimitimme tutkimussuunnitelman.

Saimme kunnalta tutkimusluvan elokuussa, jonka jälkeen tapasimme jälkihuollon sosiaalityöntekijät toisen kerran. Tässä tapaamisessa kävimme läpi nuorille laatimamme kirjeen ja haastattelurungon (liite 2.). Sovimme, että lähetämme kutsukirjeen jälkihuollon sosiaalityöntekijöille, ja he puolestaan välittävät sen eteenpäin asiakkaina oleville jälkihuollon nuorille. Hyvin nopeasti saimmekin nuorien yhteystietoja. Näissä yhteystiedoissa oli ainoastaan nuoren etunimi ja puhelinnumero. Tutkimussuunnitelman aikataulun mukaan haastattelut oli ajoitettu toteutettavaksi syyskuun aikana, ja tämä myös toteutui.

Valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun. Näitä kutsutaan toisinaan myös nimellä puolistrukturoitu haastattelu. Haastattelussa tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta valitaan keskeiset aiheet tai teemat, joita haastattelussa tulisi käsitellä. (Vilka 2015, 101.)

Tutkimuskysymyksemme liittyivät nuorten merkityksellisiin suhteisiin sekä suhteisiin laitoksessa työskenteleviin ammattilaisiin ja sosiaalityöntekijöihin. Ennen haastattelurungon ja haastattelujen tekemistä olimme tutustuneet teoriaan ja kirjoittaneet työmme teoriaosuuden. Haastattelurunkoa pohtiessamme käytimme hyödyksi teoriatietoa, mutta pidimme erityisesti mielessä tutkimuskysymykset. Kävimme näistä keskustelua keskenämme sekä yhdessä yhteistyökumppanimme sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tästä lähtökohdasta laadimme haastattelurungon, jonka teemoitimme kolmeen pääryhmään.

Taulukko 4. Haastattelurungon pääryhmät.

PÄÄRYHMÄT	RYHMIEN KESKEINEN SISÄLTÖ
Taustatiedot.	Ikä. Nuoren perhe ennen sijoitusta. Sijoituksen kesto. Huostaanoton syy. (Jos nuori halusi sen kertoa.)
Merkitykselliset ihmissuhteet sijoituksen aikana.	Suhteet perheeseen ja ystäviin. Suhteet omaohjaajaan tai vastaavaan henkilöön laitoksessa. Suhteet sosiaalityöntekijään. Vanhojen ihmissuhteiden säilyminen. Uusien ihmissuhteiden muodostuminen.
Merkitykselliset ihmissuhteet nyt.	Nuoren perhe nyt sijaishuollon päätyttyä. Nuorelle tärkeät ihmiset. Säilyivätkö sijoituksen aikana syntyneet ihmissuhteet. Jälkihuollon sosiaalityöntekijän merkitys nuorelle.

Valitsimme teemahaastattelun, koska sen avulla on mahdollista saada tietoa tutkittavasta aiheesta suoraan haastateltavilta eli tässä tapauksessa nuorilta, jotka olivat olleet sijoitettuina lastensuojelulaitoksiin. Teemahaastattelussa voidaan huomioida, että ihmisten tulkinnat, ja niille annetut merkitykset ovat keskeisiä. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 48.)

Haastattelun etuna aineistonkeruun menetelmänä voidaan pitää ennen kaikkia joustavuutta. Haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, selventää ilmausten sanamuotoa ja keskustella haastateltavan kanssa. Joustavan haastattelusta tekee myös se, että kysymykset voidaan esittää siinä järjestyksessä, minkä haastattelija kokee aiheelliseksi. Haastatteluja ei myöskään mielletä tietokilpailuiksi, vaan tärkeää on saada mahdollisimman paljon tietoa haastateltavan omista ajatuksista.

Haastattelun etuna voidaan pitää myös sitä, että haastateltavat suostumuksensa annettuaan harvoin kieltäytyvät haastattelusta tai kieltävät sen käytön tutkimusaineistona. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85 - 86.)

Tutkimussuunnitelmamme mukaan tavoitteenamme oli haastatella 4 - 6 jälkihuollon asiakkaana olevaa nuorta. Valitsimme tutkimuksemme kohteeksi jälkihuollossa olevia nuoria, jotka ovat asuneet sijaishuollon kestäessä lastensuojelulaitoksessa. Valintaan vaikutti se, että nuoret voivat päättää osallistumisestaan itsenäisesti. Rajaus helpotti tutkimuksen toteuttamista, koska meidän ei tarvinnut erikseen pyytää huoltajien suostumusta. Ajattelimme myös, että nuorten on helpompaa pohtia kokemaansa, koska huostaanotosta ja sijaishuollosta oli jo kulunut jonkin verran aikaa. Lisäksi opinnäytetyömme aihe ja sen pohdinta edellyttävät nuorilta kykyä mieltää, mitä merkityksellisillä ihmissuhteilla tarkoitetaan. Nuoret lapset eivät välttämättä kykene tähän pohdintaan.

Saimme kuuden nuoren suostumuksen ja yhteystiedot (etunimen ja puhelinnumeron). Haastattelun saimme sovittua viiden nuoren kanssa. Aluksi ajattelimme että tapaamme ja haastatteleamme kaikki nuoret yhdessä.

Kaikille sopivia aikoja etsiessämme huomasimme nopeasti että kaikkien aikataulujen yhteensovittaminen oli hankalaa. Molemmat meistä tekevät vuorotyötä ja myös nuorien mahdollisuudet osallistua haastatteluun vaihtelivat suuresti. Tästä johtuen päädyimme ratkaisuun, jossa sovimme sellaisen haastatteluajan, joka sopii nuorelle ja ainakin toiselle meistä. Lopulta pääsimme haastattelemaan kahta nuorta yhdessä ja kolmen nuoren kohdalla haastattelun toteutti vain toinen meistä.

Haastattelupaikka sovittiin siten, että se oli nuorelle mahdollisemman helppo sekä tilan että sijainnin perusteella. Kahden nuoren luona kävimme heidän kotonaan ja kolmea muuta tapasimme muissa tiloissa. Niiden haastattelujen osalta, joissa olimme molemmat paikanpäällä, päätimme etukäteen, kumpi meistä olisi vetovastuussa, jotta haastattelu pysyy selkeänä ja molemmat tietävät oman roolinsa. Myös nuorelle haastattelutilanne oli luultavasti mukavampi käydä läpi pääasiassa vain yhden henkilön kanssa. Sovimme kuitenkin, että myös sillä, joka ei ollut vetovastuussa, oli mahdollisuus tehdä tarkentavia tai syventäviä kysymyksiä haastattelun aikana.

Haastattelut kestivät keskimäärin noin 60 minuuttia. Ennen haastattelua tähdensimme nuorille, että siitä tehtyjä tallenteita ei tule kuulemaan kukaan muu ja tallenteet tullaan työn valmistuttua poistamaan lopullisesti. Kerroimme myös, että heitä ja heidän kertomaansa ei voi tunnistaa lopullisesta työstä.

Haastattelut nauhoitimme kahdella eri tallentimella, koska halusimme varmistua niiden onnistumisen. Ennen haastattelua kävimme vielä nuorten kanssa läpi, mitä tutkimuksemme koskee ja millaisia asioita tulemme heiltä kysymään.

Haastattelun aluksi pyysimme nuoria täyttämään verkostokartan (liite 2.) itselleen sillä hetkellä merkitykselliseksi kokemistaan ihmissuhteista. Verkostokarttaan oli merkitty omat osiot perheelle, sukulaisille, ystäville, ammattilaisille ja muille. Verkostokartan täyttämällä halusimme selkeyttää nuorelle haastattelun tarkoitusta ja "virittää" hänen ajatuksiaan haastattelun teemoihin. Koimme myös, että haastattelun aloittaminen sujui näin luontevammin kuin jos olisimme suoraan alkaneet esittää kysymyksiä. Haastattelun aikana saatoimme myös tarvittaessa palata nuoren verkostokarttaan merkitsemiin ihmisiin.

Jälkikäteen voimme todeta, että nuorten tapaaminen ja heidän kanssaan keskusteleminen oli opinnäytetyömme antoisin kokemus. Kaikki tapaamamme nuoret osallistuivat haastatteluun aktiivisesti ja kertoivat meille avoimesti kokemuksistaan. Arvostamme todella paljon sitä, että nuoret antoivat omaa aikaansa osallistumalla tutkimukseemme. He olivat myös valmiita muistelemaan ja kertomaan ajasta, joka on ollut heille monella tavalla vaikea. Ilman näiden nuorten osallistumishalukkuutta ei opinnäytetyömme toteuttaminen olisi ollut mahdollista. Haluamme tämän johdosta esittää nuorille vilpittömän kiitoksemme osallistumisesta tutkimuksemme myös tässä yhteydessä.

5.3 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston perusanalyysimenetelmänä voidaan pitää sisällönanalyysiä. Sitä voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Laadullisen analyysin muodot voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan: aineistolähtöinen, teoriaohjaava ja teorialähtöinen analyysi. Sisällönanalyysillä kerätty aineisto pyritään järjestämään tiivistettyyn ja selkeään muotoon kadottamatta kuitenkaan sen informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 109 - 112, 122.)

Sanaa ”merkitys” käytetään väljästi ja monin eri tavoin, niin tutkimuksessa kuin arkikielessä. Merkitykset ovat osa inhimillistä maailmaamme, elämme niiden keskellä sekä toisten tuottamien että itsemme tuottamien asioiden vaikutuksessa. Ihmiset pohtivat kokemaansa monin eri tavoin. He kertovat tarinoita, tulkitsevat ja tarkkailevat muita ihmisiä sekä ympäristöään ja muodostavat näiden perusteella olettamuksia. Toiminnassamme on aina mukana jonkinlaisen merkityksen antaminen, koska haluamme ymmärtää, mitä jokin asia tarkoittaa, missä elämme ja mikä oma osamme on siinä. (Vilka 2005, 133.)

Merkityssuhdetta voidaan lähestyä kolmella eri tavalla. Näitä ovat fenomenologinen lähestymistapa, sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi. Fenomenologisella lähestymistavalla tutkitaan ihmisten kokemuksellista suhdetta maailmaan. Tällä tarkoitetaan ihmisten aktiivista vuorovaikutussuhdetta ihmisiin, kulttuuriin ja luontoon. Suhteet näihin näyttäytyvät ihmisten kokemuksina. Fenomenologisen lähestymistavan mukaan todellisuus avautuu jokaisen ihmisen kokemukselle eri tavalla ja ainutkertaisesti. (Vilka 2005, 134 - 137.)

Sisällönanalyysin ja sisällön erittelyn välinen kysymys puhuttaa tutkijoita (Vilka 2005, 139). Tuomi ja Sarajärvi esittävät, että käytännön tutkimustyön kannalta on iso ero puhua sisällönanalyysistä ja sisällön erittelystä. He esittävät, että sisällön erittelystä tarkoitetaan dokumenttien analyysia, joissa kuvataan kvantitatiivisesti niiden sisältöä. Sisällönanalyysillä taas tarkoitetaan pyrkimystä kuvata sanallisesti dokumenttien sisältöä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 119.) Sisällönanalyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen ja teorialähtöiseen analyysiin. Teorialähtöisissä analyyseissä tavoitteena on merkitysten avulla uudistaa teoreettista käsitystä tai mallia tutkittavasta asiasta. Aineistolähtöinen analyysi kuvaa tutkittavien merkitysmaailmaa ja tavoitteena on ensisijaisesti ymmärtää toiminta- ja ajattelutapoja. (Vilka 2015, 163 - 164.)

Diskurssianalyysi on väljä teoreettinen viitekehys. Sen avulla tutkitaan erityisesti merkitysjärjestelmiä, jotka ilmenevät kielellisenä ilmaisuna. Diskurssianalyysillä tutkitaan ensisijaisesti, millä tavoin ihmisten väliset merkitykset tuotetaan. (Vilkkä 2015, 175.)

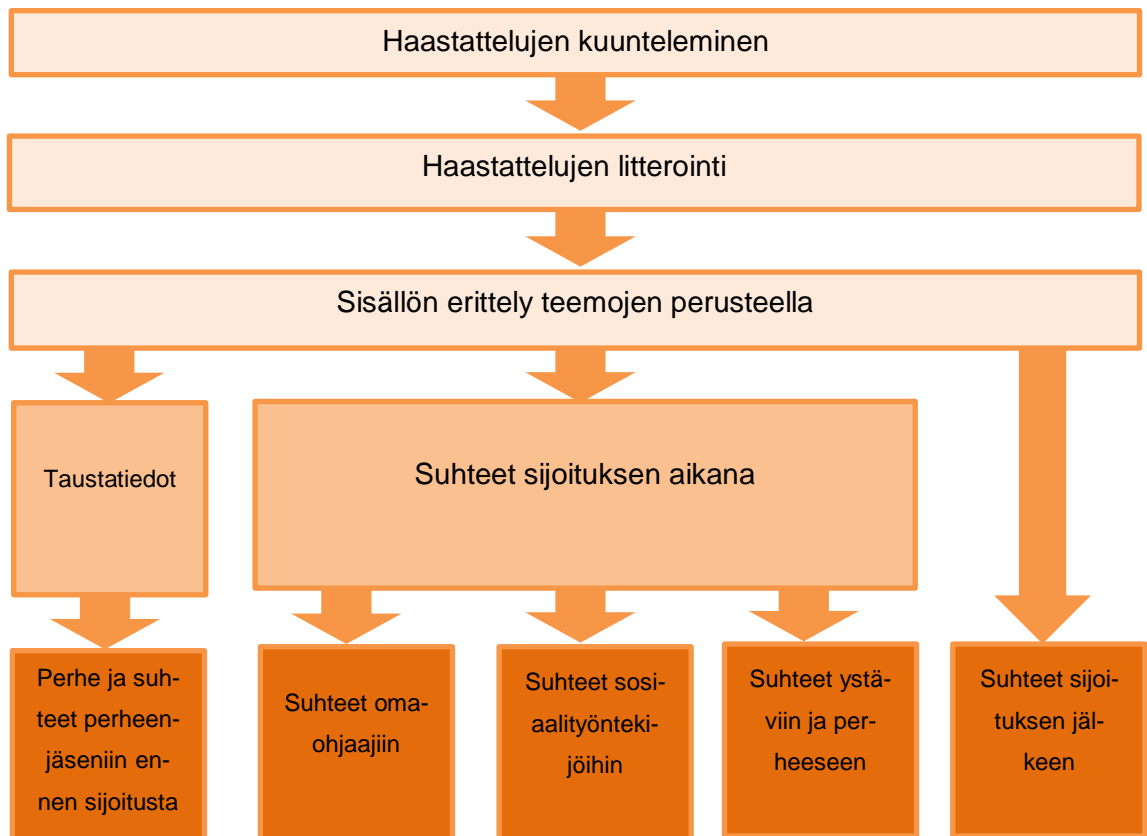
Fenomenologisessa lähestymistavassa ja aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkija on kiinnostunut yksilöstä. Kiinnostus kohdistuu yksilön tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä antamaan merkitykseen. Poiketen edellisistä diskurssianalyysi on kiinnostunut itse tilanteesta ja sosiaalisista käytännöistä. (Vilkkä 2015, 171 - 177.)

Opinnäytetyömme tutkimustehtävänä oli selvittää nuorien kokemuksia heille merkityksellisistä ihmissuhteista sijaishuollon aikana. Tutkimustehtävämme tavoitteen ohjaamana koimme, että työhömmä soveltuu parhaiten fenomenologinen lähestymistapa ja aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Fenomenologistakaan lähestymistapaa ei voi toteuttaa ilman teoreettista viitekehystä, mutta se tulee mukaan vasta siinä vaiheessa kun oman tutkimusaineiston tulkinta on tehty (Vilkkä 2015, 173).

Tutkimusaineistomme koostuu viiden nuoren haastattelusta. Haastatteluja varten olimme laatineet haastattelurungon, jonka pohjalta haastattelut tehtiin. Haastattelutilanteissa noudatimme haastattelurunkoa, mutta annoimme tilaa myös vapaalle keskustelulle sekä tarkentaville kysymyksille, jos koimme ne tarpeelliseksi.

Aineiston analyysin aloitimme kuuntelemalla haastattelujen tallenteet. Tämän jälkeen litteroimme ne kirjalliseen muotoon. Litteroimme ne pääasiallisesti sanasta sanaa, mutta emme kokeneet tarpeelliseksi kirjoittaa esimerkiksi taukoja, huokauksia tai normaalissa keskustelussa käytettyjä välisanoja. Nuorten haastattelut koodasimme käyttäen merkintää Nuori 1-5. Jatkossa näihin viitataan lyhenteillä N1 – N5 (liite 3).

Laadullinen tutkimus voidaan nähdä prosessina. Myös aineiston analyysi on prosessi, missä edetään johdonmukaisesti vaihe kerrallaan. Oma aineiston analyysimme voidaan kuvata alla olevan prosessin mukaisesti.

Kuvio 1. Analyysin eteneminen prosessina.

Toteutimme aineiston analyysin yhdessä yllä olevan prosessin mukaisesti. Lähestymistapamme analyysin oli merkitysten esille tuominen. Fenomenologinen lähestymistapa, jota analyysissämme soveltuvin osin noudatimme, on kiinnostunut yksittäisten mielellisten merkitysten avulla paljastuvista merkityskokonaisuuksista ja merkityssuhteista (Vilka 2015, 172). Oleellinen osa opinnäytetyötämme on tuoda esiin nuorten omat kokemukset merkityksellisistä ihmissuhteista, joten analyysin perusteella esitämme ne tässä työssä omana kokonaisuutenaan. Olemme koonneet nuorten kertomuksista esiin nousseita asioita siten, miten he ovat ne kokeneet.

Lopuksi kokosimme näistä yhteenvedon, joita peilasimme teoriaan ja olemassa olevaan tutkimustietoon. Nämä omaan pohdintaan ja nuorten kertomaan perustuvat päätelmät esitämme erikseen omana lukunaan.

6 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimusetiikan näkökulmasta hyvällä tieteellisellä käytännöllä tarkoitetaan, että tutkimuksessa noudatetaan rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta. Tutkimukseen sovelletaan eettisesti kestäviä tutkimus-, aineisto- ja arviointimenetelmiä. Muiden tutkijoiden työ huomioidaan asianmukaisella kunnioittavalla tavalla. Tutkimukseen kuuluvat oikeudet, velvollisuudet ja vastuut sovitaan kaikkien tutkimukseen osallistuneiden tahojen kanssa. Rahoituslähteet ja muut merkittävät sidonnaisuudet ilmoitetaan ja raportoidaan tuloksia julkaistaessa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta.)

Lähdeaineistoa kerätessämme kiinnitimme erityistä huomioita sen luotettavuuteen ja pyrimme käyttämään alkuperäistä aineistoa. Internet-lähteistä käytämme ainoastaan tunnettujen ja luetettavien organisaatioiden sivuja lähteenä. Merkitsimme kaikki käyttämämme lähteet sekä tekstiin että lähdeluetteloon.

Yhteistyötaholle teimme tutkimuslupahakemuksen, jonka liitteenä toimitettiin tutkimussuunnitelma. Koska haluamme suojata sekä haastateltavien nuorten että yhteistyökumppaneidemme sosiaalityöntekijöiden yksityisyyttä, emme lisää tutkimuslupaa opinnäytetyön liitteeksi. Yhteistyökumppanimme on keskikokoinen varsinaissuomalainen kunta, ja haluamme varmistaa, että ei ole mahdollista millään tavoin tunnistaa haastatteluun osallistuneita nuoria. Emme myöskään halua, että haastatteluja voidaan yhdistää kenenkään yksittäiseen sosiaalityöntekijään tai omaohjaajaan.

Haastatteluun kutsuttaville nuorille kerroimme selkeästi ja avoimesti, mihin tutkimukseen heitä pyydettiin ja miten heidän antamiaan tietoja tullaan käyttämään. Haastatetuilla henkilöillä on halutessaan mahdollisuus saada valmis opinnäytetyö nähtäväkseen tai tietosiitä, mistä työ löytyy sen valmistuttua. Haastateltaville kerrotaan tutkijan vaitiolovelvollisuudesta sekä informoidaan kerätyn materiaalin käsittelystä. Ulkopuolisilla ei ole pääsyä materiaaliin, materiaalista ei keskustella ulkopuolisten kanssa ja käsittelyn jälkeen kerätty materiaali hävitetään. (Kuula 2011, 89 - 90, 92.)

Tutkimukseen osallistuneille nuorille kerroimme, että valmis opinnäytetyö toimitetaan tutkimukseen osallistuneelle kunnalle ja heillä on mahdollisuus saada se luettavakseen jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kautta. Emme tarjoutuneet lähettämään sitä nuorille, koska se olisi edellyttänyt, että he antavat meille tiedoksi myös sukunimensä ja osoitteensa.

Haastateltaville kerrotaan, että he voivat keskeyttää sekä haastattelun että tutkimukseen osallistumisen. Keskeyttämisen voi tehdä milloin vain ja mistä syystä tahansa. Myös haastateltavien oikeutta yksityisyyteen sekä anonymiteettiin kunnioitetaan (Kuula 2011, 60 - 61, 106 - 107.)

Haastattelun alussa kerroimme, että ainoastaan me kuuntelemme tallenteita ja opinnäytetyön valmistuttua ne poistetaan pysyvästi. Nuorten täyttämiin verkostokarttoihin ei kirjoitettu nuoren nimeä ja myös ne hävitetään pysyvästi työn valmistuttua.

Opinnäytetyön julkaiseminen tehdään Turun Ammattikorkeakoulun ohjeistuksen mukaisesti. Opinnäytetyöllä ei ole ulkopuolista rahoittajaa.

7 JÄLKIHUOLLON NUORTEN KOKEMUKSIA

7.1 Nuorten taustatiedot

Taustatietoina kysyimme nuorilta heidän ikäänsä, sijoituksen syytä (jos halusivat sen kertoa) ja moneenko laitokseen he olivat olleet sijoitettuna. Lisäksi pyysimme nuoria kertomaan, keitä heidän perheeseensä kuului ennen sijoitusta ja millaisena he olivat kokeneet suhteensa perheenjäseniin ennen sijoitusta.

Haastattelemamme nuoret olivat 16 - 21 vuoden ikäisiä. Nuoret olivat sijoitettu sijaishuollon laitokseen hyvin eri-ikäisinä, nuorin oli ollut 10 vuotias. Muut olivat 11, 13, 15 ja 16 -vuotiaita sijoituksen alkaessa.

Neljä nuorista kuvasi huostaanoton syyksi omaa käytöstään. Omaa käytöstään he kuvailivat seuraavasti:

"En mennyt yleensä kouluun, en totellut." (N3)

"Mulla oli vaikeuksia vanhempien kanssa, ne ei pystynyt pitämään mulle kuria. Tilanne kärjistyi, mä jouduin seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Sen jälkeen musta tehtiin lastensuojeluilmoitus ja mun vanhemmat pyysi, jos mut voitaisiin huostaanottaa." (N2)

"Alkuperäinen syy oli, että en käynyt koulua ja mulla oli nukkumisvaikeuksia. Mutta kaiken sen takana oli mun äidin käytös sun muut, mistä olen uskaltanut puhua vasta nyt." (N5)

"Olin villi nuori. En käynyt koulua. Kaverit ja alkoholin käyttö kiinnosti enemmän kuin kotona olo ja koulunkäynti." (N4)

Yhdellä haastatelluista nuorista ei ollut selkeää käsitystä huostaanottoon johtaneista syistä. Hän kuvasi, että hänet huostaanotettiin maalaisjärjen perusteella.

Nuoret olivat pääsääntöisesti olleet sijoitettuna yhteen ja samaan laitokseen, vaikka jotkut heistä olivatkin joutuneet vaihtamaan osastoa laitoksen sisällä. Poikkeuksena oli yksi nuori, joka oli päätenyt asumaan seitsemässä eri laitoksessa. Nuorten laitoksessa asuttu aika vaihteli, lyhyin aika oli vuosi ja pisin viisi vuotta. Osalla nuorista oli ollut avohuollon/kiireellinen sijoitus ennen laitossijoitusta ja kahden nuoren kohdalla sijoitus oli alkanut psykiatrisella osastolla.

7.2 Perhe ja suhteet perheenjäseniin ennen sijoitusta

Nuoret kuvasivat suhdetta omaan perheeseensä pääsääntöisesti läheisiksi. Kuitenkin nuoren suhde isään ja äitiin vaihteli perheen sisällä. Sisarukset nuoret kokivat itselleen tärkeiksi. Olemme koonneet alla olevaan taulukkoon tiivistetysti henkilöt, jotka nuori nimesi omaan perheeseensä sekä suhteet vanhempiin ja sisaruksiin. Perheeseen on laitettu kaikki nuoren nimeämät henkilöt, vaikka he eivät aina asuneet kaikki yhdessä.

Taulukko 5. Perhe ja suhde perheenjäseniin ennen sijoitusta.

Perhe	Suhde vanhempiin	Suhde sisaruksiin
Äiti, isä ja isovelji.	Läheiset ja hyvät	Hyvä
Äiti, isäpuoli, pikkuveli.	Myrskyisät, mutta läheiset	Ylitärkeä
Äiti, sisko, veli (isä ja äitipuoli).	Pelkäsi äitiä, haki hyväksyntää. Isä etäinen.	Läheiset, tukeutuivat toisiinsa.
Isä, äiti, velipuolet, siskopuoli.	Vanhemmat rakkaita, mutta suhde ristiriitainen.	Ristiriitaiset.
Äiti, isäpuoli, pikku-sisko ja isovelji. Isä.	Äidin kanssa hyvät, mutta huononivat. Isään huonot.	Sisko läheinen, veli etäisempi

Taulukosta ilmenee se, että nuorten perheisiin kuului yhtä lukuun ottamatta, veli- ja sisarpuoli tai äiti- ja isäpuoli. Tilastokeskuksen mukaan Suomessa oli uusperheitä vuoden 2017 lopussa 51 300 kappaletta ja niiden osuus lapsiperheistä on pysynyt yhdeksässä prosentissa vuodesta 2004 lähtien (Suomen virallinen tilasto 2018).

7.3 Nuorten ihmissuhteet sijoituksen aikana

Nuorten haastatteluista tuli ilmi, että sijoituksen aikana moni heistä kääntyi tuen ja avun tarpeessa perheen sijaan sijaishuoltoapaikan ohjaajien ja ystävien puoleen. Nuoret kuitenkin mainitsivat, että kävivät kotilomilla ja vanhemmat vierailivat laitoksessa. Kolmen nuoren kohdalla rajoitustoimenpiteet estivät toisinaan kotilomilla käynnit, ja yhden nuoren kohdalla yhteydenpitoa oli rajattu siten, että vanhempien tapaamiset eivät myöskään

voineet toteutua laitoksessa. Yksi nuorista kuvaili suhdettaan äitiinsä riitaisena koko sijaishuollossa asumisen ajan, toinen nuori oli kokenut, että vanhemmat halusivat antaa hänet pois. Yhden nuoren kokemus oli, että hän jäi täysin yksin eikä hänellä ollut yhteyttä vanhempiinsa pitkään aikaan johtuen sijoituksen alun rajoituspäätöksestä.

Osalla nuorista suhde vanhempiin ja sisaruksiin koheni ja korjaantui sijoituksen aikana. Yksi nuorista kertoi, että tapahtumat ennen sijoitusta olivat etäännyttäneet hänet ja äidin toisistaan. Luottamuksellinen suhde heidän välillään oli kärsinyt molemmin puolin. Suhde äitiin kuitenkin parani sijoituksen aikana, äidistä muodostui nuorelle tukipilari ja hän koki äidin rakastavana. Myös nuoren suhde veljeen läheni sijoituksen aikana.

Kolme nuorta toivat esiin isovanhempien roolia elämässään sijoituksen aikana. He olivat olleet säännöllisesti yhteydessä isovanhempiinsa ja kokeneet etenkin mumminsa tärkeäksi osaksi tukiverkkoaan sijoituksen aikana. Yksi heistä kuitenkin koki, että ei voinut olla täysin rehellinen isovanhemmilleen voinnistaan ja suhteestaan äitiinsä, joka on isovanhempien tytär. Kaksi nuorista ei puhuneet isovanhempien roolista elämässään.

Kaikki nuoret kokivat sisarussuhteensa merkitykselliseksi, mutta yhdellä nuorella suhde veljeen oli tämän lisäksi myös ristiriitainen ja vaikea. Sisarussuhteet koettiin pitkälti säilyneen samanlaisina ennen sijoitusta ja sen aikana. Yksi nuorista koki, että suhde etäiseen veljeen parani sijoituksen aikana.

Kaksi nuorista koki, että aiempien ystävyysuhteiden ylläpito hankaloitui sijoituksen aikana. Syyksi tähän koettiin rajoitustoimenpiteet, jotka estivät ystävien näkemisen. Toisen suhteiden ylläpitämistä hankaloittava tekijä oli välimatka sijaishuoltopaikan sijaitessa toisella paikkakunnalla kuin koti. Tuolloin ystävyysuhteita alettiin luoda uudella paikkakunnalla.

Nuoret, jotka olivat sijoitettu kotikuntansa ulkopuolelle, kertoivat, että uudet ystävyysuhteet muodostuivat laitoksen toisiin nuoriin ja heidän kaveripiiriinsä. Yksi nuorista halusi pitää sijoitusta edeltävät ystävyysuhteet erillään laitoksessa muodostuvista ystävyysuhteista. Koulussa hän näki vanhoja ystäviään ja koulun jälkeen vietti aikaa laitoksessa asuvien lasten ja nuorten kanssa. Tämä nuori myös koki, että osa vanhoista ystävistä jättäytyi pois hänen elämästään sijoituksesta johtuen.

Kolme nuorista koki, että ennen sijoitusta he olivat ajautuneet huonoon seuraan ja sijoituksen aikana nämä ystävät jäivät. Nuoret kokivat näiden suhteiden jäämisen hyvänä asiana.

Neljä nuorta kuvasi alkuaikaa laitoksessa vaikeaksi, he eivät halunneet viettää aikaa yleisissä tiloissa, syödä yhtä aikaa toisten nuorten kanssa tai aloittaa tuttavuutta heidän kanssaan. Yksi nuorista kuvaili sopeutumista vaikeaksi siksi, ettei halunnut asua laitoksessa ja koki, että ei voinut luottaa ympärillä oleviin ihmisiin. Yksi nuorista koki, että alkua oli hankaloittanut se, että hän oli ollut muutamia vuosia nuorempi kuin laitoksen muut lapset. Yksi nuorista koki alun helpoksi, sillä tunsu etukäteen laitoksessa asuvan toisen nuoren. Kaikki neljä nuorta kokivat, että alun jälkeen tutustuminen sijaishuollon laitoksen muihin lapsiin ja nuoriin oli tapahtunut luontevasti. Kaikki he olivat myös ystäväystyneet läheisesti ainakin yhteen laitoksessa asuvaan nuoreen.

Yksi nuori kertoi, että talon toisesta nuoresta muodostui hänelle isovelji, johon hän turvautui sijoituksen aikana. Hän koki, että pystyi keskustelemaan tämän nuoren kanssa kaikesta, samanlainen elämän tilanne yhdisti heitä ja poika osoitti aitoa kiinnostusta häntä kohtaan. Toinen nuori kuvaili, että oli tärkeää jakaa ajatuksiaan sijaishuoltopaikasta ja siellä työskentelevistä ohjaajista toisen siellä asuvan nuoren kanssa. Yksi nuori kertoi, että vaikka vaihtelikin osastoa usein sijoituksen aikana, pystyi aina solmimaan ystäväyssuhteen toisen laitoksessa asuvan nuoren kanssa, johon voi turvautua hädän hetkellä.

Yksi nuorista kuvaili sijoitusaikaansa vaikeaksi. Hänen kokemuksensa oli ettei hänellä ollut ketään. Hän koki ihmissuhteiden luomisen vaikeana, vaikka toivoikin, että hänellä olisi ystäviä. Hän muisteli, että toisten lasten kanssa syntyi usein riitaa ja hän koki tulleensa kiusatuksi. Läheisen ystäväyssuhteen hän oli pystynyt muodostamaan vasta viimeisessä sijoituspaikassaan.

7.4 Omaohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden merkitys nuorille

Tutkimuksemme toinen keskeinen teema oli selvittää nuorten kokemuksia ihmissuhteistaan ja niiden merkityksestä laitoksessa työskenteleviin ammattilaisiin ja sosiaalityöntekijöihin. Haastattelussa pyysimme nuoria kertomaan, oliko heillä ollut omaohjaaja tai vastaava henkilö laitoksessa asuessaan. Lisäksi pyysimme nuoria kertomaan, millaisena he olivat kokeneet suhteensa omaohjaajaan, kokivatko he saaneensa työntekijöiltä tukea ja apua sekä millaisia odotuksia heillä oli ollut omaohjaajilta.

Omaohjaajat

Kaikilla nuorilla oli ollut useampia omaohjaajia, jotka olivat vaihtuneet osaston vaihdon yhteydessä tai ohjaajan jäädessä pois työstä. Eräällä nuorella oli ollut kuusi eri ohjaaja.

Pääosa nuorista oli kokenut, että omaohjaajat olivat olleet heille tärkeitä. Varsinkin laitokseen tullessa heille oli ollut tärkeää, että ohjaaja oli ollut vastassa. Erään nuoren kohdalla ensimmäinen omaohjaaja on edelleen hänen elämässään mukana. Nuorten kertomuksista liittyen suhteeseen omaohjaajan kanssa nousi esiin kolme nuorille tärkeää asiaa: kuunteleminen, puhuminen/keskusteleminen ja välittäminen.

Nuoret kuvailivat että ohjaajat olivat ymmärtävissä, heille oli helppo puhua ja he olivat rentoja. Nuoret kokivat tärkeäksi myös sen, että ohjaajat kyselivät heidän kuulumisiaan arkisissa asioissa, kuten koulusta ja ystävistä. Eräs nuori kertoi, että tämä välittäminen tuntui hyvältä.

Puhumisen osalta nuoret kokivat tärkeäksi, että ohjaajalle voi puhua avoimesti kaikesta. Tämä taas perustui siihen, että nuoret kokivat voivansa luottaa heihin. Useassa vastauksessa puhumisen lisäksi nuorille tärkeintä oli, että heitä kuunneltiin. Eräs nuori kertoi, että erityisen huolenpidon osastolla työskennellyt ohjaaja oli ensimmäinen ihminen, joka näki, että pahanolon ja kiukuttelun takana oli paljon muutakin.

Nuorten omaohjaajat olivat olleet sekä naisia että miehiä. Yksi nuori oli kokenut, että miesohjaajan avulla hän oli oppinut taas luottamaan miespuolisiin ihmisiin. Nuorten kertomuksissa oli myös ohjaajia, joita he kuvailivat ihan kivoiksi, mutta eivät sellaiseksi, jolle olisivat avautuneet tai joihin olisivat voineet luottaa.

Suhteissa omaohjaajiin oli myös ristiriitoja. Yhden nuoren kertomuksessa alussa hyvin toiminut suhde muuttui huonoksi. Nuori kertoi, että ohjaaja riiteli hänen äitinsä kanssa ja sen jälkeen hänen kanssaan. Nuoren kokemuksen mukaan riidan jälkeen ohjaaja oli pitänyt mykkäkoulua ja jättänyt hänet huomiotta. Ohjaaja oli myös nuoren kertoman mukaan mennyt hänen huoneeseensa ja kutsunut tätä tyhmimmäksi jonka on koskaan tavannut. Nuori koki ohjaajan käytöksen lapselliseksi ja työkeäksi, mistä hän oli loukkaantunut. Erityisesti se ettei ohjaaja koskaan pyytänyt anteeksi käytöstään oli jäänyt nuoren mieleen.

Ohjaajien vaihtuminen koettiin joissain tapauksissa huonoksi, samoin kuin osastojen vaihtuminen. Se ärsytti, mikä sai nuoren tahallaan käyttäytymään huonosti. Eräs nuori kertoi, että erityisen huolenpidon osastolla ”vierihoitajana” toimineesta ohjaajasta tuli myöhemmin hänen omaohjaajansa. Nuori koki tämän hyvänä asiana, koska sen hetki- sen ohjaajaan kanssa oli ”sukset ristissä”.

Vain yhdellä haastatelluista nuorista ei ollut lainkaan hyviä kokemuksia omaohjaajista eikä hän muistanut ohjaajien nimiä. Hänen kokemuksensa mukaan kaikki ohjaajat olivat ärsyttäviä ja hän vihasi heitä kaikkia, koska hän ei ymmärtänyt, miksi oli laitoksessa. Hän myös sanoi, ettei kukaan koskaan kertonut hänelle syytä. Nuori kuvasi, ettei hänellä ollut kokoaikana ketään, eikä hän voinut luottaa kehenkään. Nuori koki olevansa tosi yksin. Hän ei kokenut saaneensa ohjaajilta tukea tai apua. Vasta sijoituksen loppuvaiheessa, päihdekuntoutuksessa, hän oli kohdannut pari ihmistä, jotka halusivat auttaa. Heidän kanssaan nuori oli voinut keskustella rakentavasti.

Pääsääntöisesti nuoret olivat kokeneet, että ohjaajilta sai tukea ja apua. Kuitenkin nuoret myös helposti kääntyivät ensin laitoksessa asuvien muiden nuorten puoleen. Mutta, kuten eräs nuori kertoi, muilta nuorilta saattoi saada ohjeeksi vain, että ”lähde hatkaan”. Yksi nuorista kertoi myös, että ohjaajilta sai apua, kunhan uskalsi mennä kysymään. Toisaalta hän myös kertoi, että ohjaajat ja muut laitoksen työntekijät huomasivat, jos oli jotain vialla ja tulivat kysymään.

Nuorilla ei ollut erityisiä odotuksia omaohjaajien suhteen. Odotuksien suhteen nousivat esiin samat asiat, että heitä kuunneltaisiin ja ohjaajiin voisi luottaa. Luottamus ammattilaisiin koettiin tärkeäksi.

Joillakin nuorilla oli sijoituksen aikana kontakti myös muihin kuin laitoksessa työskenteleviin ammattilaisiin. Tällaisia olivat muun muassa tutoropettaja ja perhetyöntekijä. Kahdella nuorella oli ollut myös ammatillinen suhde terapeuttiin. Yleisesti nuorten kokemukset terapeutista olivat täysin päinvastaiset. Toinen nuorista oli kokenut terapeutin henkilönä, jonka puoleen pystyi kääntymään ja joka auttoi asioiden hyväksymisessä ja ylipääsemisessä. Suhde terapeuttiin on päättynyt, ja vaikka nuori tiesi, että näin tulee käymään, hän ei olisi sitä halunnut. Toisen nuoren kokemus oli, että terapeutitkin käyttivät häntä hyväksi, huolimatta salassapitovelvollisuudesta.

Kysyimme nuorilta myös, miten he olivat kokeneet laitoksen työntekijöiden toiminnan olemassa olevien ihmissuhteiden säilyttämisessä ja uusien luomisessa.

Nuorten vastauksista nousi lähinnä se, että kotilomia tuettiin ja nuoria kehoitettiin soittamaan vanhemmilleen. Eräs nuori kertoi, että perusosastolta hän ei tällaista muista, mutta erityisen huollon osastolla oli kannustettu soittamaan vanhemmille aina kun sieltä sai soittaa ja itsenäistyvien osastolla oli kysytty melkein joka päivä, oliko nuori ollut yhteydessä vanhempia ja onko äiti soittanut. Yhden nuoren kokemus oli, etteivät ohjaajat huomanneet, että hän ei halua mennä kotiin. Tämän takia hän hankki itselleen lomakielon.

Yhden nuoren kokemus oli, että omaohjaajat kysyivät aktiivisesti, haluaisiko hän, että joku tulee käymään. Ohjaajat olivat esimerkiksi ehdottaneet, että isovanhemmat tulisivat käymään ja tarjoutuneet keittämään pullakahvit. Samalla nuorella oli myös kokemus siitä, että ohjaajat olivat kannustaneet häntä ottamaan yhteyttä etääntyneeseen veljeensä. Nykyään nuoren suhde veljeen on läheisempi.

Ystävyyssuhteiden osalta nuorilla ei ollut kokemuksia siitä, että ohjaajat olisivat erityisesti kannustaneet heitä niiden ylläpitämisessä tai uusien hankkimisessa. Lähinnä kertomukset koskivat tilanteita, joissa ystävyyssuhteita oli rajoitettu. Nuoret itse kuvasivat tilanteita seuraavasti:

”Meillä oli suuri kapinavaihe ja meidän ystävyyssuhdetta ei hirveästi tuettu. Mutta sitten, kun oltiin käyttäytytty hyvin, niin sitten sitä tuettiin. Omalla käytöksellä pystyi vaikuttamaan aika paljon.” (N5)

”No ei oikein. Toi on vähän vaikea, kun laitokseen tulee tosi paljon nuoria kauempaa, et ne ei pääse laitoksen ulkopuolisten kaverien kanssa tekemisiin. Ne ohjaajat ei välttis hiffaa, et joillain nuorilla on lähipiiri siinä lähellä.” (N3)

Toisaalta nuoret ymmärsivät, että osa heidän aikaisemmista ystävyyssuhteistaan eivät ehkä olleet hyviä. Joten ei välttämättä ollut huonoa asia, että niiden ylläpitämistä ei kannustettu.

Yksi haastatelluista nuorista oli kokenut voimakkaasti, että laitoksen työntekijät rajoittivat hänen suhdettaan perheeseensä. Nuoren kokemuksen mukaan työntekijät yrittivät laittaa hänen päähänsä ajatuksia, että hänen isänsä on tehnyt sitä ja tätä. Nuori muisti ja kertoi erityisesti tapahtumasta, jolloin oli ollut lähdössä isänsä kanssa ostamaan kenkiä. Isä oli ollut tulossa hakemaan, mutta sitten työntekijät eivät päästänetkään häntä.

Syyksi työntekijät olivat nuoren kokemuksen mukaan sanoneet, että isä on vaaraksi ja voi käydä käsiksi. Hän oli kokenut, että myös suhteita sisaruksiin rajoitettiin ja hänelle oli sanottu, että hänellä on paska isä.

Sosiaalityöntekijät

Kysyimme nuorilta heidän kokemuksiaan suhteestaan sosiaalityöntekijöihin, sekä sijoituksen aikaisiin että jälkihuollon sosiaalityöntekijöihin.

Nuorilla oli ollut 1 - 7 eri sosiaalityöntekijää. Ne nuoret, joilla oli ollut kaksi eri sosiaalityöntekijää, kertoivat että eivät olleet pitäneet ensimmäisestä sosiaalityöntekijästä. Syyksi he kertoivat, että sosiaalityöntekijä oli ollut sijaishuollon alussa tai hän oli ollut etäinen. Nuori ei ollut tavannut tätä kun muutaman kerran yhdessä vanhempien kanssa. Suhde toiseen sosiaalityöntekijään oli molemmilla nuorilla ollut parempi. Tätä suhdetta he kuvailivat läheiseksi ja hyväksi. He olivat pitäneet sosiaalityöntekijästään ja kokeneet, että hänen kanssaan oli helppo puhua.

Nuorella, jolla oli ollut vain yksi ja sama sosiaalityöntekijä 12 vuotiaasta saakka, oli kokenut sosiaalityöntekijän todella hyväksi. Hän kertoi, että heillä oli tosi hyvä suhde ja hyviä keskusteluja. Hän myös toi esiin sen seikan, että sosiaalityöntekijälle uskalsi näyttää omat tunteensa. Hän kertoi välillä huutaneensa sosiaalityöntekijälleen *"et jos sä et pura mun rajoitusta, niin mä sekoan tänne"*. Nuori oli kuitenkin kokenut ettei hänen tarvinnut pelätä että sosiaalityöntekijä yrittäisi jotenkin kostaa huutamisen esimerkiksi kiristämällä rajoituksia.

Yhdellä nuorista oli ollut ainakin seitsemän eri sosiaalityöntekijää. Ensimmäiset olivat olleet avohuollon kautta, joista hän muisti yhden nimeltä. Huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijät olivat vaihtuneet. Hän ei muistanut keitä olivat ensimmäiset kolme sosiaalityöntekijä, ainoastaan sen hän muisti, että ne olivat olleet vain vähän aikaa. Hän osasi kertoa näistä vain sen, että toisesta ei tykännyt, koska tämä oli tiukka ja kolmatta hän ei koskaan tavannut henkilökohtaisesti. Nuori toi esiin kertomuksessaan yhden sosiaalityöntekijä, joka hänellä oli ollut kaksi vuotta. Hänestä nuori oli pitänyt paljon, ja hän muisteli tilannetta, jolloin sosiaalityöntekijä oli lopettanut. Tämä oli tullut erikseen tapaamaan häntä Turkuun ja vienyt nuoren syömään. Hän ei muistanut seuraavia sosiaalityöntekijöitä, koska ne olivat toisella paikkakunnalla. Nyt jälkihuollossa hänellä on kaksi sosiaalityöntekijää. Toinen on täällä ja toinen on sijoittaneessa kunnassa.

Nuori kertoi, ettei tiedä sijoittaneen kunnan sosiaalityöntekijän nimeä, mutta täällä olevan sosiaalityöntekijän kanssa yhteistyö on sujunut hyvin.

Yhden nuoren kertomuksesta ei käynyt täysin ilmi, montako eri sosiaalityöntekijää hänellä on ollut. Hän kertoi kuitenkin, että yhden vuoden aikana sosiaalityöntekijä oli vaihtunut ainakin kolme kertaa. Nuoren kokemus oli, että sosiaalityöntekijät vaihtuivat, ja oli turhauttavaa aloittaa aina alusta saman asian selvittäminen. Nuori oli kokenut, että jos joku tuli hänen elämäänsä, niin se myös lähti pois. Hän kuvasi tätä sanomalla ”*kaikki vaan lähti koko ajan*”. Nuorelle oli syntynyt tästä luottamukseen liittyviä ongelmia eikä hän pystynyt olemaan kenenkään sosiaalityöntekijän kanssa yhteistyössä.

Hän kertoi, ettei oppinut tuntemaan sosiaalityöntekijöitä, vaan pikemminkin hän pelkäsi heitä. Nuoren kokemus oli, etteivät sosiaalityöntekijät kuunnelleet häntä eikä hän tiennyt mitä ne tekevät hänelle, mihin hänet viedään ja mihin hänet lukitaan. Tällä hetkellä nuori kokee, että suhde sosiaalityöntekijään on edelleen ”*samaa paskaa*”. Hän ei kuitenkaan henkilöi tätä sosiaalityöntekijään henkilökohtaisesti, mutta kokee ettei tätä kiinnosta eikä hän ole saanut mitään apua.

Hyvinä asioina liittyen sosiaalityöntekijän ja nuoren suhteeseen nousi seuraavia asioita:

- kuuntelee nuoren toiveita ja näkemyksiä
- on hyvin tavoitettavissa
- kysyy nuoren kuulumisia
- ottaa mielipiteet huomioon
- luottamus
- hyvät välit

Sosiaalityöntekijän tavoitettavuus oli suurimmalle osalle nuorista erittäin tärkeä asia, jota he arvostivat. Nuoret pitivät tärkeänä sitä, että sosiaalityöntekijä soitti takaisin, vaikka ei olisi heti pystynyt vastamaan puheluun. Myös viesteihin vastaamista pidettiin tärkeänä.

7.5 Ihmissuhteet sijoituksen jälkeen

Kaikki nuoret puhuivat perheen merkityksestä sijaishuollon jälkeen. Kaksi nuorista oli muuttanut sijoituksen jälkeen takaisin kotiin, kolme nuorista oli muuttanut omilleen huostaanoton loputtua ja jälkihuollon alkaessa. Yksi jälkimmäisen ryhmän nuorista harkitsi vanhempien luokse muuttoa haastattelun hetkellä, hetken yksin asumisen jälkeen.

Yksi nuorista koki perheekseen nykyhetkellä seurustelukumppanin ja läheisen ystävänsä, kolme nuorta kuvasivat perheekseen saman kuin mitä sijoitusta edeltävänä aikana, ja yksi nuori koki, että hänen aiemmin määrittelemänsä perheen oli liittynyt velipuoli ja hänen perheensä, jonka kanssa nuori oli lähentynyt. Yksi nuorista koki, että lähentyi isän kanssa sijoituksen jälkeen. Myös äitipuolen rooli nuoren elämässä on vahvistunut, kun taas biologista äitiään nuori ei tällä hetkellä halua nähdä.

Yksi nuorista koki suhteensa vanhempiin ristiriitaisena, koki rakastavansa näitä mutta samalla koki että haluaa pitää heidät etäällä. Tämä nuori koki myös, että ei tuntenut sijoituksen jälkeen perhettään.

Sisarussuhteiden kohdalla nuoret kokivat pääsääntöisesti, että ne olivat jatkuneet samanlaisina kuin mitä sijoituksen aikana. Jos suhde sisarukseen oli ollut läheinen sijoituksen aikana, suhde oli säilynyt läheisenä nykyhetkeen, ja jos suhde oli ollut vaikea ja ristiriitainen sijoituksen aikana sitä se oli myös sijoituksen jälkeen.

Kaksi nuori koki, että he tulivat hyvin toimeen sijaishuollon laitoksessa asuvien toisten lasten ja nuorten kanssa, mutta tästä huolimatta näistä ei syntynyt heille läheisiä suhteita, jotka olisivat jatkuneet sijoituksen jälkeen. Nuoret kuvailivat tilannetta siten, että yhteydenpito on vain jäänyt. Yksi nuorista kertoi, että halusi aloittaa puhtaalta pöydältä sijoituksen jälkeen eikä näin ollen ole pitänyt yhteyttä laitoksessa asuneisiin tovereihinsa. Kahdelle nuorelle ystävyyssuhteet, jotka olivat muodostuneet laitoksessa, olivat pysyneet tärkeinä nykyhetkeen asti. Yksi nuorista koki ettei hänelle ollut muodostunut tärkeää ihmissuhdetta sijoituksen aikana.

Yksi nuorista koki, että hänen sosiaaliset taitonsa paranivat sijoituksen aikana. Toisen vastaavasti koki, että lapsuudessaan hän oli ekstrovertti mutta nyt nuorena aikuisena muuttunut introvertiksi. Osan nuorista kokemus oli, että heidän tapansa suhtautua ja tutustua uusiin ihmisiin on pysynyt samana sijoitusta edeltävästä ajasta tähän hetkeen.

Neljä nuorista kertoi, että sijoitusta edeltävät hyvät ystävyyssuhteet olivat kestäneet sijoituksen ajan tähän päivään. Yksi näistä nuorista kertoi, että on täysi-ikäisenä tutustunut uudelleen lapsuuden aikaiseen ystävään ja he ovat nyt läheisissä tekemisissä keskenään. Yksi nuorista koki, että välimatkan takia kaikki sijoitusta edeltävät ystävyyssuhteet ovat jääneet.

Kaikki nuoret kokivat, että läheiset ihmissuhteet ovat heille tärkeitä. Yksi nuorista koki kuitenkin, että parisuhteen luominen on hankalaa, sillä hän ei pysty luottamaan omaan arvostelukykyynsä toisten ihmisten suhteen. Toinen nuori kuvasi luottamuspulaansa toisiin ihmisiin ja kokee vaikeaksi päästää toinen ihminen lähelle. Yksi nuorista ei halua kertoa uusissa ihmissuhteissa, että on ollut sijoitettuna. Yksi nuorista kuvailee, että on kiitollinen siitä että hänelle on syntynyt luottamuksellisia ihmissuhteita nyt, sillä aiemmin niitä ei ollut. Yksi nuorista kokee ihmissuhteet opettavaisiksi. Hän kokee, että jokaisesta suhteesta saa evästyä myöhempään elämään.

8 YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA

Nuorten haastatteluista tuli ilmi, että sijoituksen aikana moni heistä kääntyi tuen ja avun tarpeessa sijaishuoltopaikan ohjaajien ja ystävien puoleen, perheen sijaan. Kertomuksista tuli ilmi, että usean haastateltavan kohdalla tilanne oli kärjistynyt ennen sijoitusta kotona ja vaikka vanhemmat koettiin tärkeiksi, suhdetta heihin tänä aikana kuvattiin etäiseksi, vaikeaksi ja ristiriitaiseksi. Tulkintamme oli, että usea haastateltava kävi läpi jonkin asteista katkosta lähisuhteessaan, joka vaikutti heidän hyvinvointiinsa. Tässä kohtaa haastateltavien katkosta oli syventänyt huostaanotto ja laitokseen muuttaminen, sillä sijoitus kodin ulkopuolelle itsessään on kiintymyssuhteen katkos. (Sinkkonen 2015, 156.)

Haastateltavat kuvailivatkin muuttoa ja asettumista laitokseen pääsääntöisesti vaikeaksi, luottamus kanssaihmiin oli järkkynyt ja kokemus vanhemmista ristiriitainen. Muutos ja katkos kiintymyssuhteessa voidaan määritellä vaikeaksi elämäntilanteeksi, jossa aikuisenkin mentalisaatiokyky saattaa häiriintyä ja hän saattaa palautua esimentaaliseen tasolle, joka vaikeuttaa vuorovaikutusta muun maailman kanssa. (Kauppi & Takalo 2014, 20 - 21.)

Lapsen ja nuoren mentalisaatiokyky itsessään on vielä kehittymätön, murrosiän ollessa erityisesti haastavaa aikaa, jolloin voimakkaat tunnereaktiot ovat muiden mielentilan havainnoinnin tiellä. (Pajulo ym. 2015.) Nämä tekijät ovat tulkintamme mukaan olleet osana vaikeuttamassa laitokseen muuttamista sekä tutustumista työntekijöihin sekä toisiin lapsiin ja nuoriin. Havaintomme mukaan haastateltavat olivat kokeneet syvää turvattomuutta ja yksinäisyyttä sijoituksen alussa. Turvallisessa, vuorovaikutuksellisessa tunnesuhteessa mentalisaatiokyky voi kuitenkin kehittyä ja kohentua. Omaohjaajan työn tärkeässä keskiössä onkin luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luominen lapseen. (Tuovila 2001, 26.) Turvallinen suhde aikuiseen mahdollistaa korjaavat kokemukset ja kuntoutumisen.

Vakavan kiintymyssuhdekatkoksen korjaamiseen lapsi ja nuori tarvitsevat turvallisen kiintymyssuhdehenkilön, joka tukee häntä rakentamaan tervettä minäkuvaa ja omanarvontuntoa. Ilman turvallista kiintymyssuhdehenkilöä lapsi ei pysty tuntemaan tai luomaan yhteyttä ihmisyyteen muihin jäseniin. (Hughes 2006, 39.) Laitoksen työntekijät ja ensisijaisesti lapselle osoitetut omaohjaajat pyrkivät edesauttamaan lapsen asettumista si-

jaishuollon laitokseen luomalla luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta lapseen (Tuovila 2001, 26) kuten myös luomalla pysyvää ja turvallista ympäristöä lapsen kasvaa, kehittyä ja luoda ihmissuhteita (Pösö 2004, 203 - 204).

Haastateltavat kertoivat, että heille oli tärkeää, että heitä oli omaohjaaja vastassa kun he muuttivat laitokseen. Suhdettaan omaohjaajaan haastateltavat kuvailivat tärkeäksi kokemuksena vuorovaikutuksellisesta, luottamuksellisesta suhteesta. Vaikeana koettiin omaohjaajien vaihtuvuus, johtuen joko osaston vaihdosta, laitoksen vaihdosta tai omaohjaajan lopettaessa työnsä laitoksessa. Kiintymyssuhdeteoriaan peilattaessa voidaankin todeta, että kiintymyssuhdehenkilön vaihtuessa tulee kiintymyssuhteeseen katkos ja nuoren hylkäämisen kokemukset vahvistuva. Haastateltavat kokivat, että eron jälkeen käyttäytyivät huonosti, jonka tulkitsimme siten, että yhteys muihin yhteisön jäseniin kärsi, kun nuori menetti turvallisen ihmissuhteen. Sijoituksen jälkeiseen aikaan omaohjaaja suhteet eivät enää kuuluneet.

Useat haastateltavat kokivat, että suhde vanhempiin säilyi etäisenä, ristiriitaisena ja vaikeana sijoituksen ajan. Osan kohdalla vanhempien tapaamista oli myös rajattu rajoituspäätöksin. Tällaisessa tilanteessa biologisen vanhemman sosiaalinen ja psykologinen rooli lapsen ja nuoren elämässä saattaa vaikeutua. Lapsi kokee usein psykologiseksi vanhemmakseen hänestä huolehtivan lähiaikuisen, ei passiivista tai poissaolevaa aikuista, biologisesta tai laillisesta suhteesta huolimatta. (Valkonen 1995, 6-7.)

Osa haastateltavista koki lähiaikaisekseen sijoituksen ajan laitoksen työntekijän ja pääsääntöisesti tämän ollessa omaohjaaja. Osan kohdalla tämä ei kuitenkaan toteutunut ja suhde laitokseen aikuisiin jäi ohueksi ja ristiriitaiseksi. Eritoten tämä korostui haastateltavien kohdalla, joilla oli ollut useita sijoituspaikkoja. Sinkkonen toteaaakin julkaisussaan ”Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin (2004)” ettei ole tavatonta, että lapsi, joka joutuu vaihtamaan usein sijoituspaikkaa, tai kodin ja sijoituspaikan välillä, menettää kykynsä solmia kestäviä ihmissuhteita. Tällöin reaktiivisen kiintymyssuhdehäiriön riski kasvaa.

Toisaalta myös biologisten vanhempien toiminta ja asennoituminen vaikuttavat sijaishuoltoon sopeutumiseen. Osa haastateltavista toi esiin vanhempien tyytymättömyyttä huostaanottoon sekä vanhempien ja laitoksen työntekijöiden vaikeutuneen suhteen. Vanhemmalla on mahdollisuus edesauttaa lapsen asettumista sijaishuoltoon, samoin kuin vanhempi voi omalla toiminnallaan estää lapsen kiinnittymistä sijaishuoltoon. (Sinkkonen 2015, 154 - 155.)

Siitä huolimatta, että haastateltavat kokivat pääsääntöisesti suhteensa vanhempaan tai vanhempiin ristiriitaisena, heidät kuitenkin koettiin tärkeänä. Osa haastateltavista kertoi, että alun jälkeen kävivät säännöllisesti kotilomilla. He kokivat, että omaohjaajat muistuttelivat yhteydenpidosta sekä vanhempiin että muuhun verkostoon, kuten sisaruksiin ja isovanhempiin. Perheen ja lapsen tapaamisten ja yhteydenpidon mahdollistaminen, sekä vanhempien osallistaminen lapsen elämään onkin ensiarvoisen tärkeää, niin kauan, kun se on lapsen edun mukaista. Myös vuorovaikutus vanhemman ja sijaishuollon työntekijän välillä on tärkeää ja pohja luottamuksellisen suhteen muodostamisessa. Vanhemmuuden tulee jatkua, sijoituksesta huolimatta (Saastamoinen 2010, 140).

Sijaishuollossa tapahtuvan työn keskiössä tulee olla perheen lähentyminen ja jotkut haastateltavat kokivatkin, että suhde vanhempaan tai vanhempiin oli parantunut ja lähentynyt sijoituksen aikana. Osalla haastateltavia näin oli tapahtunut vasta sijoituksen jälkeen.

Haastatteluista tuli myös ilmi, että kotilomille meno voi olla lapselle vaikeaa. Tällöin lapsi saattaa turvautua omiin keinoihinsa ja hankkia kotilomakiellon. Vaikka haastatteluista ei suoranaisesti käynyt ilmi, miksi nuoren kokemus oli se, ettei hän pysty tuomaan asiaa esille laitoksessa, voidaan tätä selittää sijoitetun lapsen ja hänen vanhempansa kompleksisella suhteella, jossa vanhempi on ensisijainen kiintymyssuhde objekti, mutta myös mahdollisesti pelkoa ja turvattomuutta aiheuttava. Toisaalta vanhempaa halutaan miellyttää, ja pysyä hänelle ehdottoman lojaalina, toisaalta vanhempaa pelätään. Ristiriitainen suhde peilautuu myös lapsen kykyyn luottaa muihin ympärillä oleviin ihmisiin.

Sosiaalityöntekijöistään haastateltavat puhuivat vähiten läheisten ja merkityksellisten suhteiden kontekstissa. Kukaan haastateltavista ei kokenut suhdetta sosiaalityöntekijään merkityksellisenä. Usea haastateltava kuvaili suhdettaan tämän hetkiseen sosiaalityöntekijään kuitenkin hyväksi; sosiaalityöntekijä oli tavoitettavissa, hän oli luotettava ja hänen puoleensa oli helppo kääntyä arkisissa asioissa. Aiempia kokemuksia haastateltavat kuvailivat moninaisesti, joillakin sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus oli ollut suuri. Haastateltavat eivät olleet tavanneet kaikkia sosiaalityöntekijöitään eivätkä aina olleet edes tienneet sosiaalityöntekijänsä nimeä.

Päädyimme tarkastelemaan tätä kuntien sosiaalitoimen kuormittuneisuuden kannalta. Lastensuojelussa työskentelevän sosiaalityöntekijän asiakasmäärän suositus on korkeintaan 30 lasta/lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (Talentia 2018), mutta monissa kunnissa vaihteluväli on 30 lapsesta 130 lapseen. (Puustinen-Korhonen 2017.)

Tämä ei yksistään vaikeuta henkilökohtaisen suhteen luomista asiakkaaseen ja säännöllistä yhteydenpitoa, mutta se lisää kuormittuneisuutta, joka mahdollisesti johtaa työntekijöiden runsaaseen vaihtuvuuteen.

Ystävyyssuhteet tai niiden ulkopuolelle jääminen vaikuttavat hyvinvoinnin kokemuksiin nuoruudessa sekä myöhemmässä elämänvaiheessa. (Salmivalli 2008, 15, 22.) Kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi ja nuori ovat elämäntilanteestaan johtuen vaarassa syrjäytyä ja jäädä sosiaalisten instituutioiden ulkopuolelle. Haastateltavat toivat esiin haasteita, joita kokivat sijoituksen aikana, liittyen sijoitusta edeltäviin ystävyyssuhteisiin. Osa heistä oli sijoitettu toiselle paikkakunnalle ja yhteydenpito ystäviin oli vaikeutunut tämän myötä. Ystävyyssuhteet vaikeutuivat sijoituksen vuoksi myös niiltä osin, että laitoksen ulkopuolisten ystävien ei haluttu vierailevan laitoksessa tai heille ei haluttu kertoa, että on muuttanut laitokseen. Jotkut ystävät eivät halunneet jatkaa ystävyyssuhdetta enää huostaanoton jälkeen, nuoren muuttaessa sijaishuollon laitokseen.

Haastatteluista tuli myös ilmi, että osa haasteltavista eivät kokeneet saaneensa tukea sijaishuollon työntekijöiltä ystävyyssuhteidensa ylläpitoon. Sen sijaan koettiin, että enemmän puututtiin ystävyyssuhteisiin rajoittavasti: nuoren liikkumista vanhojen, ”huonoksi seuraksi” todettujen ystävien kanssa rajoitettiin. Suurin osa haastateltavista kuitenkin koki tämän nykyhetkellä hyväksi toimintatavaksi, ja yhdeksi välittämisen muodoksi.

Onkin todettu, että on melko tavanomaista, että sijoituksen aikana ystävyyssuhteet jäävät taka-alalle ja yhteydenpito sijaispaikan ulkopuolisiin kavereihin voi vaikeutua (Laakso 2016, 172 - 175). Haastateltavat kertoivat luoneensa sijoituksen aikana suhteita laitoksessa asuviin nuoriin, osa myös sai uusia ystäviä laitoksessa tutustumiensa nuorten ystäväistä. Osa haastateltavista kertoi, että sijoituksen jälkeen vanhat ystävyyssuhteet olivat aktivoituneet uudestaan, toisilla ystävät olivat vaihtuneet miltei kokonaisuudessaan laitoksessa luotuihin tai sen aikana, laitoksen ulkopuolella luotuihin ystävyyssuhteisiin. Kaikkien nuorten kertomassa korostui ystävyyssuhteiden tärkeys.

Tutkimuksestamme nousi esiin yhden nuoren kokemukset vahvasti muista eriävänä. Hänen kohdallaan oli ollut kyseessä tahdonvastainen huostaanotto, kun muiden haastateltavien kohdalla huostaanotot olivat olleet suostumukseen perustuvia eli tapahtuneet yhteistyössä nuoren ja hän vanhempiensa kanssa. Kyseinen nuori oli ollut alakouluikäinen huostaanoton tapahtuessa, ja kertomastaan päätellen se oli toteutettu kiireellisenä

toimenpiteenä. Nuori ei muistanut haastattelussa, oliko hän ollut 8 - vai 10 -vuotias huostaanoton hetkellä. Kertomansa mukaan hänellä ei ollut aiempaa lastensuojeluhistoriaa. Huostaanotto oli tapahtunut yllättäen, sosiaalityöntekijät olivat vierailleet kotona, josta perheen isä oli käskenyt heidän poistua, ja seuraavana päivänä poliisipartio oli noutanut nuoren, tuolloin siis vielä lapsen, kotoa. Hänet oli sijoitettu psykiatriselle osastolle. Hän kuvaili kokemusta erittäin traumaattisena, eikä hänellä ollut tuolloin ymmärrystä, mitä oli tapahtunut.

Kyseisen nuoren vanhempien tapaamista oli aluksi rajattu vahvasti, ja nuori kuvaili kokemuksestaan, että oli jäänyt täysin yksin. Hänen kertomastaan tuli ilmi, että vanhemmat olivat huostaanoton alussa taistelleet huostaanottoa vastaan, jopa vieneet hänet pois maasta laittomasti joksikin aikaa. Ristiriitainen ja lapsen silmissä kaoottinenkin tilanne, vanhempien vahva epäluottamus sosiaalitoimeen sekä lapsen kokemus kiintymyssuhteen henkilön puuttumisesta vaikuttivat eittämättä negatiivisesti lapsen emotionaaliseen hyvinvointiin, sopeutumista laitokseen ja suhteen luomiseen laitoksessa työskenteleviin aikuisiin ja sekä toisiin lapsiin. Nuoren kohdalla oli ollut myös vaihtuvia laitoksia ja myös jakso kotona. Nämä muutokset ovat osaltaan olleet esteenä läheisten ihmissuhteiden syntyyn. Nuori muisteli, että oli kovasti toivonut itselleen läheistä ihmissuhdetta, mutta koki jonkin olevan siihen esteenä.

Huostaanottoon johtaneet syyt olivat edelleen tälle nuorelle aikuiselle epäselvät eikä hän ollut näin ollen pystynyt antamaan sille merkitystä kokemuksena. Haastattelussa hän kertoi ettei hän oikeastaan muista paljon lapsuutensa tapahtumista. Hän kokee edelleen syvää epäluottamusta sosiaalityöntekijöihin ja myös psykoterapeutteihin. Huostaanottojaksojen jälkeen hän myös koki ettei tunne vanhempiaan, vaikka nämä olivatkin hänelle rakkaat. Nuori ei kyennyt nimeämään omaohjaajia eikä hänelle ollut muodostunut ystävyssuhteita aiempien sijoitusten aikana. Vasta viimeisessä sijaishuollon laitoksessa, jossa nuori asui jonkin aikaa ennen itsenäistymistä, hän oli tutustunut nuoreen, jonka oli kokenut luotettavaksi ja läheiseksi. Tuolta ajalta nuorella oli myös kokemus, että laitoksen ohjaajat pyrkivät työllään parantamaan hänen hyvinvointiaan.

Nuoren elämän kiintopisteet ovat tällä hetkellä seurustelusuhde sekä yksi ystävä. Hän taistelee päihdeongelman kanssa, hän ei opiskele eikä työskentele tällä hetkellä. Hän kokee itse ettei hänen elämänsä ole raiteillaan. Suhde vanhempiin on hyvä, mutta osaltaan nuori kokee tarvetta suojella vanhempia itseltään ja pitää heitä etäällä. Nuori kokee iloa ja ylpeyttä veljestään ja siskostaan, joista siskoaan hän näkee säännöllisesti. Yhden veljen kanssa hän kokee menettäneensä kontaktin lopullisesti.

Kaikki haastateltavat antavat tärkeän merkityksen ihmissuhteille elämässään vaikka ovatkin kokeneet vakavia katkoksia kiintymyssuhteissaan sekä muissa tärkeissä ihmissuhteissaan. Tällä hetkellä he kaikki pitävät säännöllisesti yhteyttä perheeseensä tai asuvat perheensä kanssa. Kaikilla haastateltavilla on perheen lisäksi merkityksellisiä ja läheisiä ystävyysuhteita, ja osalla heistä vakava parisuhde. Yhtä lukuun ottamatta kaikki muut muistelevat suhteita lastensuojelulaitoksen ammattilaisiin sijoituksen ajalta merkityksellisiksi.

Tutkimuksemme tulokset antavat ymmärrystä lastensuojelutyön ammattilaisille sijoitetun lapsen ja nuoren kokemuksista laitosjakson aikaisista ihmissuhteista. Työssämme nuoret avaavat kokemuksiaan vuorovaikutussuhteistaan omaohjaajiin sekä sosiaalityöntekijöihin. Tekijät, jotka he kokivat omaohjaajasuhteessaan tärkeäksi, olivat muun muassa mahdollisuus keskusteluun sekä tunne, että heistä välitetään. Vastaavasti he kokivat, että omaohjaajat eivät tukeneet heitä ystävyysuhteittensa ylläpidossa. Suhteessaan sosiaalityöntekijöihin he arvostivat sitä, että sosiaalityöntekijä oli tavoitettavissa, kuunteli heidän mielipiteitään ja kanssakäyminen oli luottamuksellista.

Työmme toimii palautteena alan ammattilaisille nuorten toiveista, ja nämä toiveet voivat toimia viitekehyksenä tulevaisuudessa työn kehittämisen suunnittelussa. Lasten ja nuorten mielipiteiden säännöllinen kysyminen lastensuojelulaitoksissa mahdollistaisi ammattilaisten ymmärryksen kasvun sijoituksen vaikutuksista lapsen elämään ja ihmissuhteisiin, sekä antaisi työkaluja siihen, miten lasta ja nuorta voi tukea parhaiten kriisiytäneessä elämäntilanteessa.

Tapaamamme nuoret kertoivat avoimesti ja mielellään omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan ihmissuhteisiin liittyvissä kysymyksissä. Meille vahvistui opinnäytetyötämme tehdessä käsitys siitä, että nuorten ja lasten omia ajatuksia sekä kokemuksia tulisi tulevaisuudessa huomioida entistä enemmän. Nämä tulisi huomioida niin tutkimuksissa kuin lastensuojelun sijaishuoltoa toteutettaessa.

Tässä työssä keskityimme nuorten kokemuksiin suhteistaan omaohjaajiin ja sosiaalityöntekijöihin. Mielenkiintoista olisi myös selvittää se, miten lastensuojelulaitosten työntekijät itse kokevat ja näkevät suhteensa nuoriin sekä mahdollisuutensa tukea heitä ihmissuhteiden ylläpitämisessä.

LÄHTEET

- Aapola, S. & Ketokivi, K. 2014. Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa Aapola, S. & Ketokivi K. (toim.): Polkuja ja poikkeamia – aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto
- Ainsworth, M. D. & Bell, S. M. 1970. Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Development*. 41 (1): 49–67.
- Ainsworth, M.D.; Blehar, M.; Waters, E. & Wall, S. 1978. Patterns of attachment: A Psychological Study of the Strange Situation. Hillsdale, NJ:Lawrence Erlbaum
- Anttila, R.; Eronen, S.; Kallio, M.; Kanninen, K.; Kauppinen, L. & Salo, S. 2005. *Persoonaa 2: Kehityopsykologia*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Arajärvi, T. 1999. *Hyvä lapsuus – vauvasta koululaiseksi*. Helsinki: Ajatus kustannus Oy.
- Bateman, A. & Fonagy, P. 2006. *Mentalisaation perustuva hoito. Epävakaan persoonallisuushäiriön käytännön hoito-opas*. Hollander P. *Mentalisation-Based Treatment for Borderline Personality Disorder. A Practical Guide*. Oxford University Press: Tammerprint: 2014.
- Bowlby, J. 1988. *Clinical Applications of Attachment Theory; A Secure Base*. London: Routledge.
- Boris, N. W. & Zeanah, C. H. 1999. Disturbances and disorders of attachment in infancy: An overview. *Infant Ment. Health J.*, 20: 1–9.
- Eronen, T. & Laakso, R. 2016. Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. *Terveys- ja hyvinvoinnin laitos*. Helsinki.
- Hautamäki, A. 2001. Kiintymyssuhdeteoria–teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.): *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden kehittyminen*. Vantaa: WSOY.
- Hautamäki, A. 2011. *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Teoksessa *Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen*. Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.). Helsinki: WSOY.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hughes, D. 2006. *Tie traumasta tervehtymiseen. Rakkauden herättäminen syvästi vaurioituneissa lapsissa*. Tampere: PT kustannus.
- Huhtanen, R. 2016. *Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä*. Enroos, A.; Heino, P. & Pösö, T. (toim.). Tampere: Vastapaino.
- Hämäläinen, J. 2015. Defining Social Pedagogy: Historical, Theoretical and Practical Considerations. *British Journal of Social Work*, 45, 1022–1038.
- Jernberg, A. M. & Booth P. B. 2003. *Theraplay. Vuorovaikutusterapian käsikirja*. Helsinki: Psykologian kustannus oy.
- Juhila, K. 2012. *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Kalland, M. 2014. *Vanhemman mentalisaatiokyky*. Teoksessa *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. Viinikka, A. (toim.) Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Kalland, M. 2001. Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Sinkkonen, J.; Kalland, M.; Hautamäki, A.; Glaser, D.; Crittenden, P.; Punamäki, R.; Tamminen, T.; Emde, R. & Robinson, J. (toim.) Helsinki: WSOY.

Kalland, M. & Sinkkonen J. 2001. Finnish children in foster care: evaluating the breakdown of long-term placements. *Child Welfare*. Sep-Oct;80(5):513-27.

Kauppi, A. & Takalo, A. 2014. Mentalisaation psykoanalyttiset juuret. Teoksessa Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Viinikka, A. (toim.) Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Keinänen, M. 2014. Mentalisaatiohoito-menetelmien teoreettiset perusteet ja toteutus. Teoksessa Mentalisaatio Teoriasta käytäntöön. Laitinen, I. & Ollikainen, S. (toim.) Tampere: Therapie-säätiö.

Kiviniemi, L. 2012. Psykiatrisessa hoidossa olleiden nuorten aikuisten kokemuksia voimavaroistaan. Teoksessa Honkanen, H.; Kiviniemi, L. & Kylmä, J. (toim.) Piiriltä yliopiston kautta siviiliin. Dosentti Merja Nikkosen juhlakirja. ePooki 9/2012. Saatavana sähköisesti https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/53444/Psykiatrisessa_hoidossa.pdf?sequence=1

Kontula, O. 2013. Perhebarometri 2013 – Yhdessä vai erikseen? Väestöntutkimuslaitos – Kat-sauksia E 47/2013. Väestöliitto. Saatavana sähköisesti http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/831dabf4d374d4db20fb82d3a66285de/1541002736/application/pdf/2979010/Perhebarometri2013_web_1.pdf

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laakso, R. 2016. Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Enroos, A.; Heino, P. & Pösö, T. (toim.). Tampere: Vastapaino.

Laaksonen S. 2004. Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Saarijärvi: Gummerus Kustannus Oy.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361. Annettu 1. tammikuuta 1984. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#L7P50>

Larmo, A. 2017. Mentalisaatio-kyky pitää mieli mielessä. Teoksessa Mentalisaatio Teoriasta käytäntöön. Laitinen, I. & Ollikainen, S. (toim.) Tampere: Therapie-säätiö.

Lastensuojelulaki 2007/417. Annettu 1.tammikuuta 2008. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L17>

Main, M. & Solomon, J. Discovery of an insecure-disorganized/disoriented pattern. In: Brazelton, TB.; Yogman, M., editors. *Affective development in infancy*. Norwood, NJ: Ablex Publishing; 1986.

Mäkelä, S. & Samuelsson, M. 2009. Vanhemmuuden arviointi vauvojen ja pienten lasten suojelussa. Saatavana sähköisesti <http://kotisivukone.fi/files/pirpana2.kotisivukone.com/vanhemmudenarviointi.pdf>

Niittyvaara, E. 2018. Lastensuojelulaitoksissa asuneiden lasten ja nuorten sosiaaliset suhteet sijoituksen aikana. Pro gradu –tutkielma. Sosiaalityö. Turun yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Saatavilla sähköisesti <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/145134/Niittyvaara%20Emmi.pdf?sequence=1>

Nivala, E. & Rynnänen, S. 2013. 14. vuosikerta. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Teoksessa Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Hämäläinen, J. (toim.). Tampere: Suomen sosiaalipedagoginen seura.

Nurmi, T. 2004. Nykysuomen keskeinen sanasto. Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy.

Pajulo, M.; Pyykkönen, N. & Salo, S. 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. Duodecim 131:1050–7. Viitattu 25.3.2018 <http://www.duodecimlehti.fi/lehti/2015/11/duo12278>

Perhehoitolaki 263/2015. Annettu Helsingissä 20. maaliskuuta 2015. Saatavana sähköisesti <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>.

Puustinen-Korhonen, A. 2017. Lastensuojelun kuntakyselyn tuloksia. Viitattu 17.10.2018. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Lastensuojelun%20kuntakyselyn%20keskeisimm%C3%A4t%20tulokset%20_raportti%2001022018_LIITE_.pdf

Pyykkönen, N. 2017. Mentalisaatio-kyky pitää mieli mielessä. Teoksessa Mentalisaatio Teoriasta käytäntöön. Laitinen, I. & Ollikainen, S. (toim.) Tampere: Therapie-säätiö.

Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Lastensuojelu tänään. Puonti, A.; Saarnio T. & Hujala, A. (toim.) Helsinki: Tammi.

Pösö, T. 2016. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Enroos, A.; Heino, P. & Pösö, T. (toim.). Tampere: Vastapaino.

Reinikainen, S. 2009. Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsingin yliopisto Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224.

Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001 Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto. Akateeminen väitöskirja Tampereen yliopisto Sosiaalipolitiikan laitos / Sosiaalityö.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa: käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing OY.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Keuruu: PS-kustannus.

Selwyn, J. 2015. Children and Young People`s Views on Being in Care. A Literature Review. Hadley Centre for Adoption and Foster Care Studies. University of Bristol. Coram Voice. Saatavana sähköisesti <https://coramvoice.org.uk/sites/default/files/Children's%20views%20lit%20review%20FINAL.pdf>.

Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Juva: WS Bookwell Oy.

Sinkkonen, J. 2003. Lapsen kiintymyssuhteen syntyminen ja sen häiriöt. Teoksessa Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Niemelä, P.; Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Helsinki: WSOY

Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin. Duodecim. Saatavilla sähköisesti. <https://www.duodecimlehti.fi/duo94437>.

Sinkkonen, J. 2012. Nuoruusikä. Miten lapsesta tulee nuori aikuinen. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, J.; Kalland, M.; Hautamäki, A.; Glaser, D.; Crittenden, P.; Punamäki, R.; Tamminen, T.; Emde, R. & Robinson, J. 2001. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, J. 2015. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa? Teoksessa Lapsi uusissa oloissa. Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.). Helsinki: Duodecim.

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2018. Perheet 2017. Tilastokeskus. Viitattu 31.10.2018. https://www.stat.fi/til/perh/2017/perh_2017_2018-05-25_tie_001_fi.html.

Söderholm, A. 2004. Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Lapsen kaltoinkohtelu. Söderholm, A.; Hallila, R.; Kivitie - Kallio, S.; Mertsola, J. & Niemi, S. Keuruu: Duodecim.

- Talentia 2018. Asiakkaiden enimmäismääriä kuvaava mittari ja suositus. Viitattu 17.10.2018. <https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/hyvan-tyopaikan-kriteerit/mitoitus/>.
- Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: Wsoy pro.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullisen tutkimus ja sisällönanalyysi. 2., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkaus epäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 13.4.2018. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Terveystieteiden tutkimuskeskus. Tilastoraportti 2017. Viitattu 7.9.2018. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Terveystieteiden tutkimuskeskus. Tilastot. Lastensuojelu 2017. Viitattu 7.9.2018. https://thl.fi/fi/ti-lastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu/https://thl.fi/ti-lastoliite/tilastoraportit/2018/TR17_18_LIITTEET.pdf
- Terveystieteiden tutkimuskeskus. Sijaishuollon muodot. Viitattu 16.9.2018. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot>.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus. Huostaanoton prosessi. Viitattu 31.10.2018. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanoton-prosessi>.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus. Vanhemmuuden roolit. Viitattu 31.10.2018. <https://thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/tietopaketti/monimuotoiset-perheet/uusperhe/vanhemmuuden-roolit>.
- Tervonen-Arnkil, K. 2001. Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä. 2., uudistettu painos. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Tuovila, P. 2001. Eheänä elämään. Lastenkoti korjaavana kokemuksena. Helsinki: Suomen kasvatustieteiden tutkimuskeskus ja perheneuvontaliitto ry.
- Tuovila, P. 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Ketola, J. (toim.) Jyväskylä: PS-kustannus.
- Prior, V. & Glaser, D. 2006. Child and adolescent mental health series. Understanding attachment and attachment disorders: Theory, evidence and practice. London, England: Jessica Kingsley Publishers.
- Valkonen, L. 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitovuorokäytännön vanhempi-suhteet. Stakes tutkimuksia 52. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vario, P.; Barkman, J.; Kiili, J.; Nikkanen, M.; Oranen, M. & Tervo, J. (toim.) 2012. "Suojele unelmia, vaali toivoa". Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2012:6. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.
- Vilkka, H. 2005. Tutki ja Kehitä. 3. uudistettu painos. Helsinki: Tammi
- Vilkka, H. 2015. Tutki ja Kehitä. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Zeanah, C. H., Jr. & Boris, N. W. (2000). Disturbances and disorders of attachment in early childhood. In C. H. Zeanah, Jr. (Ed.), *Handbook of infant mental health* (pp. 353-368). New York, NY, US: Guilford Press.

Kirje nuorille

Kutsu sinulle!

Hei,

Olemme kaksi sosionomi opiskelijaa Turun ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä lastenkodissa asuneiden lasten tärkeistä ihmissuhteista; vanhojen suhteiden jatkuvuudesta sijoituksen ajan ja uusien suhteiden muodostumisesta. Sinulla on takanasi ajanjakso sijaishuollossa ja olet siis kokemusasiantuntija.

Haluaisimme kuulla mielipiteesi siitä, miten koit läheiset ihmissuhteet sijaishuollon aikana. Keitä olivat sinulle silloin tärkeitä ihmisiä? Miten koit sinun ja omaohjaajasi suhteen? Oliko sinulla jotain toiveita liittyen suhteeseesi omaohjaajaan ja sosiaalityöntekijään? Tuettiinko sinua suhteittesi ylläpidossa? Nämä ovat esimerkkejä kysymyksistä, joista haluaisimme kanssasi jutella.

Haluaisimme tavata ja haastatella sinua henkilökohtaisesti!

Haastattelu tapahtuu valitsemassasi paikassa, joko kotonasi tai muussa rauhallisessa paikassa. Toivomme, että varaat aikaa tapaamiseen tunnin. Kaikki haastattelussa kertomasi asiat käsitellään luottamuksellisesti, eikä niistä mainita missään. Sinua ei ole mahdollista tunnistaa opinnäytetyöstä. Haastattelut äänitetään vain käsittelyä varten, tämän jälkeen äänitykset tuhoetaan.

Toivomme, että olet halukas osallistumaan tutkimukseemme. Näkemyksesi on tärkeä meille! Osallistumalla tutkimukseen lisää lastensuojelussa työskentelevien ammattilaisten ymmärrystä sijaishuollossa asuvien lasten tärkeistä ihmissuhteista. Sinun avullasi saamme tietoa, miten ammattilaiset voivat tukea parhaiten lasta suhteiden ylläpidossa ja uusien suhteiden muodostamisessa. Lisätietoja saat halutessasi sähköpostilla.

Lämpimin terveisin
Minna ja Anne

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

anne.waher@edu.turkuamk.fi

minna.an-

giolini@edu.turkuamk.fi

Haastattelurunko

Haastattelurunko:

Taustakysymykset, lähtötilanne

- Ikä
- Haluatko kertoa sijoituksen syyn? Lastensuojelun työntekijöiden rooli sijoitusprosessissa?
- Miten kauan asuit lastenkodissa?
- Keitä kuului perheeseesi ennen sijoitusta?
- Olitko sijoitettuna yhteen vai useampaan eri lastenkotiin? Monessako laitoksessa olet ollut? - Millainen suhde sinulla oli omaan perheenjäseniisi ennen sijoitusta?

Läheiset/tärkeät ihmissuhteet lastenkodissa asumisen aikana

- Kerro kolme itsellesi tärkeintä ihmissuhdetta sijoituksen aikana ○ mikä teki näistä sinulle tärkeitä? ○ millaisena koit nämä ihmiset, saiko heiltä tukea ja apua?
 - koitko, että voit luottaa heihin?
- Kenen henkilön puoleen käännyt, jos tarvitsit tukea?
- Oliko sinulla omaohjaajaa tai jotain vastaavaa henkilöä lastenkodissa?
 - Millainen suhde sinulla oli häneen?
 - Mitä odotuksia ja toiveita sinulla oli omaohjaajalta?
 - Koitko saavasi häneltä tukea ja apua?
- Millainen suhde sinulla oli sosiaalityöntekijäsi? Vaihtuiko sosiaalityöntekijäsi sijoituksen aikana?
 - Millainen suhde sinulla oli häneen?
 - Mitä odotuksia ja toiveita sinulla sosiaalityöntekijältä?
 - Koitko saavasi häneltä tukea ja apua?
- Saitko uusia ystäviä sijoituksen aikana? ○ jos sait, niin mistä?
- Millaisena koit lastenkodin työntekijöiden toiminnan olemassa olevien ihmissuhteiden (perhe, ystävät) säilyttämisessä ja uusien luomisessa?
 - Tukivatko/kannustivatko he sinua?
 - Jos kyllä, niin miten se näkyi käytännön toiminnassa? Mitä asioita he tekivät? ○ Jos ei, niin miten sen näkyi heidän toiminnassaan/asenteessaan?

Uudet ihmissuhteet

- Säilyivätkö vanhat ihmissuhteesi sijoituksen aikana?
- Saitko uusia, itsellesi tärkeitä ihmisiä/ystäviä elämääsi?

- Millaisena koet uusien ihmissuhteiden luomisen? Mitkä tekijät mahdollisesti hankaloittivat uusien ihmissuhteiden luomista? Mitä asiat auttoivat uusien ihmissuhteiden luomisessa?
- Menetitkö jo olemassa olevia ystäviä? Jos, kyllä, niin osaatko kertoa mistä tämä olisi johtunut?

Läheiset/tärkeät ihmissuhteet nyt

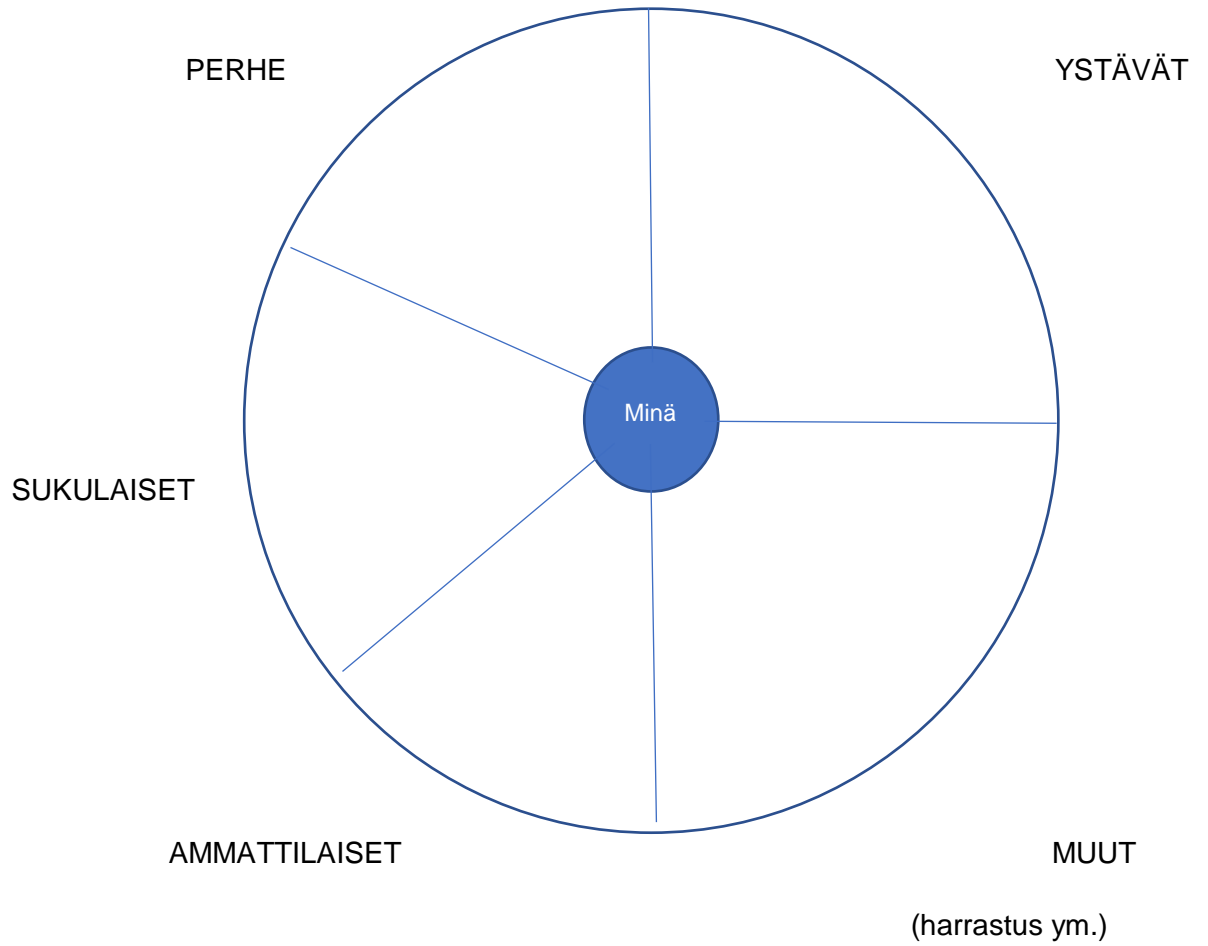
- Ketkä kuuluvat perheeseesi nyt?
- Keitä ovat sinulle tärkeitä ihmisiä nyt?
- Ovatko sijoituksen aikana syntyneet ihmissuhteet säilyneet?
- Mikä rooli jälkihuollon sosiaalityöntekijällä on elämässäsi? o koetko saavasi häneltä tukea ja apua? Jos kyllä, niin osaatko kertoa esimerkkejä siitä? Jos ei, niin millaista tukea/apua toivoisit saavasi?

Nyt kun mietit kokemaasi taaksepäin, niin millaisen merkityksen annat ihmissuhteille osana elämääsi?

Koetko, että työntekijät huomioivat sinulle tärkeiden ihmissuhteiden merkityksen osana lastenkodissa asuttua aikaa ja sen jälkeen?

Mitä/millaisia asioita olisit toivonut, että työntekijät olisivat tehneet tukeakseen sinua tärkeiden ihmissuhteiden ylläpitämisessä ja uusien luomisessa?

Verkostokartta

Haastateltujen nuorien taustatiedot ja analyysissä käytetyt koodit.

N1, 18-vuotias mies, haastateltu 23.9.2018.

N2, 16-vuotias nainen, haastateltu 15.9.2018.

N3, 21-vuotias nainen, haastateltu 19.9.2018.

N4, 19-vuotias nainen, haastateltu 28.9.2018.

N5, 20-vuotias nainen, haastateltu 18.9.2018.